

НАЦІЯ В ПОХОДІ

NATION IM AUFBRUCH

Орган
української державницької думки

Рік III

Березень 1941

Ч. 1—2 (42—43)

НАЦІЯ В ПОХОДІ

двотижневик, орган української державницької думки.

Видає В. Кужім, Berlin-Grunewald, Humboldtstrasse 12. Tel. 97-85-82.

Редагує Колерія.

зшиток 1—2 (42—43)

Берлін, березень 1941

Зміст:

ПЕРЕДОВА (РЕДАКЦІЙНА).

А. М. Андрієвський: НЕСТІР ІВАНОВИЧ МАХНО.

УКРАЇНСЬКА ЦЕРКВА, ЯК ЦЕРКВА ПЕР-
ВОЗВАННА.

Іван Мельник: ЗНАННЯ І ВІРА В ДУХОВОМУ ЖИТТІ
ЛЮДИНИ.

О. Губчак: НАЙБІЛЬША СИЛА

Др. А. Фаатц: АГРАРНІ РЕФОРМИ І ЇХ ВИСЛІДИ У
СХІДНІЙ І ПІВДЕННІЙ ЄВРОПІ.

-і-: СЕЛЯНСТВО В КОЛГОСПАХ.

З ДУМОК І ПОДІЙ.

ПРИКЛАД ГІДНИЙ НАСЛІДУВАННЯ.

З УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВНИЦЬКОЇ ІДЕ-
ОЛОГІЇ.

ЦІНА* подвійного числа 80 RPF.

УВАГА!

Вельмишановні читачі в Німеччині!

Для всіх наших часописів заведено в Німеччині і в Протектораті єдине
конто в Поштовій шадниці в Празі: «чис. 73.630 — Микола Россіневич»,
Прага-Нусле II.

До чис. 3. «Української Дійсности» приклали ми поштові складанки
сего конта з зазначенням суми боргу окремо по кожному часопису за
1940. р. та з запрошенням до передплати на 1941. р.

Поширюйте нашу пресу між знайомими, запрошуйте їх до передплати.
пришліть передплату. Тим підтримуєте дальшу нашу видавничу діяльність
і спричиняєтесь до її поліпшення.

Незможні можуть просити про безплатну висилку.

Адміністрація.

П. С. Коли на се оголошення адміністрація не одерже жадної відповіді, то вважа-
тиме, що дотичний адресат не інтересується дальшою присилкою йому нашої преси.

Адміністрація.

Від Адміністрації:

В лютому місяці с. р. всім читачам нашого часопису розіслано бро-
шюрку О. Назарука, яка вийшла замість ч. 13—14. «Нації в Поході» за
1940. рік.

Просимо не забути заплатити її ціну RM 0.80 при першій засильці за-
леглостей або передплати за часопис.

Адміністрація.

NATION IM AUFBRUCH

Halbmonatschrift der nationalen ukrainischen Staatsideologie

Herausgeber: W. Kujim, Berlin-Grunewald, Humboldtstraße 12. Tel. 97-85-82.

Redigiert vom Ausschuß.

НАЦІЯ В ПОХОДІ

NATION IM AUFBRUCH

ОРГАН УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВНИЦЬКОЇ ДУМКИ

«Отечество над вся паче возлюбивий і його ради нивочто вмінивши — роскоши, покой, інтрати і всі привати». (Характеристика Гетьмана Богдана Хмельницького у старовинній українській драмі.)

«Нація в Поході» починає третій рік свого життя.

В дуже тяжких умовах — матеріальних і моральних — проходить її путь. Про перші ми не говоримо, бо ж вони кожному українцеві на еміграції відомі і зрозумілі. Ми боремося з ними й віримо, що з допомогою читачів та наших прихильників її переборемо.

Значно складніша справа з тими другими — з моральними. А в першу чергу це духовий стан Українства по цей бік греблі, настановлення його окремих груп та провідних одиниць і взаємини між ними.

Тепер, коли точиться найзавзятіша боротьба між старим і новим, між тим, що було й є ще досі, й тим, що народилось і має бути, коли йде мова про майбутнє упорядкування міжнаціональних і внутрішньо-національних відносин на нових основах і засадах, треба мати надзвичайну відпорність супроти тиску зовнішніх сил, щоб схоронити своє національне обличчя та поставлені собі національні завдання. Безмежна віра в свою справу, воля до перемоги та добре організовані сили тут рішають. А основою цього, як і завжди це було в історії одиниць і людських спільнот, це моральні сили, стійкість та твердість характерів їх носіїв.

На наших очах заламуються й виходять із бою такі ще вчора, здавалось, дужі, могутні, з багатовіковою історією національні організми. Уважний розгляд причин такого явища вказує, що в основі його був моральний розклад тих національних організмів, а в першу чергу їх провідних верств. Ще держаться на поверхні ті, що хотять осторонь від заверюх бути, ті, що комбінують, потрапляють... Але й на них прийде черга. Бо нема в цій величній боротьбі місця для тих, що в каламутній воді думають і собі рибку піймати, незайманість схоронити і капітал придбати.

Ніколи ще історія не ставила так руба свого «або-або», як саме тепер.

Паном бути або ж рабом поневірятися — ось дилема, що стоїть і перед нами!

Або ж мати свою правду й волю у власній хаті, або плентатися у хвості інших, попихачем бути та в комірному жити.

Не «аби день до вечора», не капіталізація хвилевої принагідної кон'юнктури, а ясно поставлена собі мета, ясні напрямні та точно визначені

лінії. Не принатурювання і пристосовування; не віддача першенства за сочевичну юшку, а тверда боротьба за поставлені собі мети; гарт і характер!

Ми можемо впасти, але тоді ми полишимо нащадкам незмірне багатство, невичерпне джерело енергії для дальших змагань.

Мертві бо сорому не мають!

Але не ті, що впали з розщепленою душею та роздвоєним сумлінням, шукаючи смерти, як єдиного виходу з безсили далі жити, творити та боротися; не ті, що впали наслідком нещасливого випадку, неfortunного збігу обставин, коли і їхню «хату з краю» шалений борвій розторошив і метнув у прірву; не ті, що впали як принагідні свідки чужих великих подій, а ті, що впали в боротьбі під своїм стягом, свідомі своїх завдань!

Не вже ж знову і знову повторять наші нащадки фатальні, зловісні слова: *през незгоду пропали*... і, кинувши нам черговий прокльон за не вміння піднятися на рівень доби й її вимог, підуть від Українства геть із спустошеним серцем?

Всі ми прагнемо створити Україну, а рівночасно творимо «україни», особисті, групові. І в цьому наш трагізм.

Україна може бути тільки одна, не видумана, не вимріяна, не вичитана з чужих книжок, не сконструована в кабінеті на основі добрих чужих зразків, а *органічна*; така, якою вона намагалася стати впродовж віків чинами її ліпших синів та їх кровю.

Яксь «україна», навіть і з великим «У» (ось як і тепер), усе існувала й існує. Та ж «Україна», що її прагнуть ліпші сини народу, це реалізація в суто українських традиційних державно-національних формах найвищого напруження українського національного генія, а це значить — найвищого спільного напруження всіх здорових сил української нації. Це справа всіх і кожного. Це многість ув одному, це різноманітність у суцільності.

Вичікування попутного вітру в затишку, відсування вбік, бо, мовляв, мене не кличуть, ходження поміж дощ — це дезерція.

Цей грізний час, час бурь і злив, але й можливих неможливостей, вимагає в першу чергу відданості справі, а далі — ініціативності, самовідречення й самопосвяти одиниць і груп ув імені добра національної спільноти. А все це на основі твердості, непохитності, вірності, відповідальності за слова й чини.

Але за таких переломових доб та ще в тих умовах, що в них доля судила нам вести наше змагання, завжди вилазить, на поверхню все те негативне, що його придбала наша національна спільнота за часу свого підневільного існування.

Кілька прикладів:

Ніколи ще «шатость малоросійська», як це влучно охрестили свого часу одну з наших рис москалі, не буяла саме, так як тепер.

Ніколи ще розсаджування Українства з середини, використовуючи маломістечковість, загумінковість і закукуріченість різних Пацикових чи там Пашківців, не мало такого місця, як тепер. Досить тільки вказати хоч би на найновішу тезу: регіональне українство» в характері «народу» з його «органічною» працею супроти «еміграції» з її «безґрунтовими аспіраціями» й мріями».

1917 року Україна прокинулася зо свого сну. В цьому сенс подій того року й заслуга людей того часу, поминувши їх помилки, зроблені не з їх злої волі, а з браку досвіду й знання...

З хуторів і хатин, зі стежок і пільних доріг повсякденного животіння Україна вийшла на широкий шлях політичного відродження. Нація рушила в похід і продовжує його. Найтяжчих втрат зазнала вона вже за короткий час цього походу. І це зобов'язує, бо втрати ті були наслідком нашого попереднього сну, отого пропащего часу.

В нас є наш болючий досвід, перед нами чужий. Мета походу визначена. На нас усіх лежить відповідальність, щоб той похід дійшов до мети з найменшими втратами. Тут кожна дружна рада, кожна помічна рука дорогі, як що вони мають щиро український підклад.

Ось тих кілька думок, що ними хочемо поділитися з нашими друзями напередодні третього року існування «Нації в Поході».

Твердо віримо в перемогу й непохитно йдемо далі!

28. II. 41.

А. М. Андрієвський.

Нестір Іванович Махно

I.

Історія Н. І. Махна й по цей день для нас повчальна. Хочемо довідатися про головну причину нашого українського зла й заглянути до цієї історії. Ось що вона оповідає:

Н. І. Махно — українець. Рід його такий: у заможного селянина с. Гуляй-поля, Катеринославської губернії, Олександрівського повіту, Івана Махна були чотири сини. Старший господарив на землі, два середущі були робітниками на заводі, а молодший Нестір учився в церковній двокласовій школі й готувався на вчителя. Ці школи мали давати сільських учителів, а здебільшого давали готових революціонерів.

Село Гуляй-Поле мало коло 25.000 населення, з того самих жидів коло 5000. Був там ливарний завод Крігера. На заводі робітники читали твори князя Крапоткіна, організували анархістичну чарунку «Набат»; членами її були Маруся Никифорова, робітники Левадний, Семенюта. На завод учався молодий Нестір і рано познайомився з анархістичною наукою в українській інтерпретації. Головна засада науки була така: «анархія це мати порядку; нищ кожну владу!» Чарунка вбила урядника, станового пристава, навела терор на цілу округу. Поліція зловила декого з анархістів, між ними й Нестора. Судили їх; анархістів заслали на Сибір; а Нестір, як неповнолітній, мусів був відбувати кару й вихову в так зв. «ісправительной» колонії в Москві. Коли почалася революція 1917 р., Нестір Махно вернувся додому і приступив до здійснення своїх мрій. Він організував з сотню людей; почав грабувати заможних селян і німців; накладав великі контрибуції; багатьох повбивав. Набираючи своїх людей, вживав засади, винайденої московським народнім учителем Нечаєвим, згодом також перенятої й Леніним: «щоб спаяти товариство, треба когось спільно вбити». Коли Ф. М. Достоевський писав «Беси», Нечаєв мав уже готове

здійснення цієї засади в убивстві студента Петро-Розумовської Академії (коло Москви) Іванова. Хто приступав до організації Нестора і брав участь у розбої і грабунках, той уже додому не вертався.

Нестір був жорстокою вдачі. Мав дві жінки. Першу з револьвером у руках примусив іти за собою; а потім покинув її. Другою була вчителька української мови в Гулай-Пільській гімназії, дочка священника Галина; вона вела його канцелярію українською мовою; на кожному бланкові було написано: «Загони батька Махна». З своїми противниками Нестір розправлявся люто. Від його руки загинув фершал Семенюта, організатор Вільного Козацтва за Пана Гетьмана. Вина Семенюти була в тому, що він на сході сказав: «От Махно взяв від німців контрибуції 7000 карб., а що ж поділився він з вами?» Від більшовиків Нестір взяв сім мільйонів руб. на організацію повстання проти німців. У тому повстанні загинули його два брати-робітники. До своїх суперників не мав змилювання. Підступно забив звісного повстанчого отамана Херсонщини Григорієва з Олександрії. На всіх наводив терор; коли один селянин сказав, що Маруся Никифорова (анархістка) не працює, а ходить у рукавичках, Нестір його зарубав.

Армію батька Махна я бачив ув Умані, наприкінці липня 1919 року. Армія чимала. Багато хорих на тиф. Хорі і ті, що видужували, лежали покотом на соломі в вантажних вагонах і на стації Умань. Коло них були лікарі. Тут я розговорився з парубчаком із Таврії, Бердянського повіту. Хлопець славний, сердешний, соромливий.

«Як ти попав сюди?» — питаю. «Оттак — каже він — у нас було повстання; мого батька вбили німці; я сховався в коноплі; Махно забрав нас, усіх хлопців із села». Питався я хлопця про комуну, але він про це нічого не знав і не розумів. В Умані побачив я самого Махна. Їхав вулицею на бричці. Невеликого росту, сухорлявий, обличчя подзьобане віспою; эпід капелюха звисало довге волосся; всі анархісти носили довге волосся, підстрижене «під скобку». За Махном їхала верхи його сторожа. Сама армія була розташована коло с. Дмитрушків, три верстви від Умані; коло лісу люди, коні, вози, брички, тачанки й ціла отара чорних овець. Коло Кабанки (15 верстов від Умані) Махно мав бій з денікінцями. Офіцери казали, що ще такого завзятого противника не бачили. Споєне кровю товариство, очевидячки, билось добре. Непереможений Махно з своєю армією рушив знову в Катеринославські степи. Воював Махно з усіма: з німцями, Паном Гетьманом, Директорією, Денікіним, большевиками. Останні його використали; армію знищили, а сам він пішов на еміграцію, спочатку до Польщі, а потім до Франції, де й помер.

II.

Коли кн. Крапоткін писав свої твори, він напевно не знав, на яку землю впаде зерно його науки. Сам Крапоткін не зробив би того, що його посередній учень і послідовник, Нестір Махно. Крапоткін був вихований у патріархальній сім'ї в правилах людяности й чесности, мати його походила з старого українського роду; а вже його послідовник, Нестір Іванович, не мав такого виховання; з його душі анархістичною наукою було витравлене й те, що він виніс із звичайної хліборобської сім'ї його батька; злі бесиди розтлівають, нищать добрі звичаї; він був бузுவіром, немилосердним; карний закон його ще здержував, а не стало його, Нестір дав волю своєму «я».

Нестір Махно — це жертва загально-російського, а в тому і українського нігілізму. В Західній Європі нігілізм і жадоба революції виросла на полі боротьби буржуазії і пролетаріату; коли перша і другий стратили вищі цілі життя, а шукали лише насолоди, так званої радості зматеріалізованого життя. Російські й українські інтелігенти за двіста літ, мандруючи на Захід по науку, приносили звідти і нігілізм, і ідеї революції. В 1845 р. Т. Г. Шевченко осудив і тих інтелігентів, і ту науку, що вони приносили з Заходу. Він докоряв землякам: «і сонця правди дозрівать — в німецькі землі*) на чужину претесь знову... як би ви вчилися так, як треба, то й мудрість би була своя; а то залізете на небо: і ми не ми, і я — не я! І все те бачив, все те знаю: нема ні пекла, ані раю; немає й Бога, тільки я...» (Посланіє).

Нігілізм був чужий душі українського народу; заснований на протиріччі між словами й ділами. Нігілісти розпинались у любові до українського народу, а в дійсності його не любили. Бачив це Т. Г. Шевченко й так казав: «ох як би те сталося, щоб ви не вертались (з Заходу)... не чули б у Бога вашої хули... і люди не знали б, що ви за орли і не покивали на вас головою» (Посланіє). Без віри в Бога і прийдуче життя не можлива любов до народу. Самі нігілісти — дехто — признавались, що вони близьких людей любити не можуть, а тільки далеких, себто, не дійсних, а уявлених, але така любов ні до чого не зобов'язує. Нігілізм трохи почав захоплювати напів-інтелігентні верхи народу. Хто широко нігілізмом захоплювався, той до віри батьків уже не вертався; «увяз коготок, — як кажуть москалі — всій птичці пропасть!» Всі жорстокості, грабунки, безглузді й безцільні убивства в Україні, та і в цілій Росії підчас революції, — це наслідки нігілізму, бо, як ще казав це Ф. М. Достоевський, нігіліст не може відрізнити добра від зла; коли Бога нема, то дозволено все; нігіліст готовий на найстрашнішу жорстокість, коли йому вбили в голову, що це потрібно для вимисленої цивілізації. Великий мартиролог безглузвих убивств в Україні: вбито історика Олександру Єфименкову, що ціле своє життя піклувалася про народ; знищено остатки революційного роду панів Малинок у Миргороді, що їх так майстерно описав В. Леонтович у «Хроніці Грецьк»; розграбовано і спалено на Уманщині бібліотеку В. К. Липинського й забито його вірного слугу Левка Зануду; вбито махнівцями голову Уманської земської управи барона Майндорфа і його зятя Куломзина. Оглядаючи їх тіла, по-звірському зорудовані, у цвинтарній каплиці в Умані, не один селянин побожно шапку зняв і заплакав разом із матір'ю вбитого Майндорфа, що тут стояла, бо Майндорф був надзвичайно популярний і добрий чоловік; зрештою застрілено і найліпшого з націоналістів полковника П. Ф. Болбочана.

III.

По катастрофі значна частина нашої інтелігенції, а разом із нею і молодше покоління спинилося на еміграції. Під якими впливами пробувало останнє? Подаємо деякі факти й зауваги. У Відні 1920. р. виходить часопис «Нова Доба». Саме тоді рештки нашої армії й народ борються з большевиками. «Нова Доба» радіє перемозі большевиків. М. Ю. Ша-

*) Під цим висловом Т. Шевченка треба розуміти взагалі всі землі, що є поза межами України, а не виключно Німеччину. Р е д.

повал оправдує большевиків і виносить осуд над цілою українською інтелігенцією, за винятком В. К. Виниченка; пише статтю і в ній заявляє: «інтелігенція (наддніпрянська) вмісті з попами і куркулями спіймана, вмісті і повішані». Стаття вийшла окремою брошурою. Однак справедливим буде признати, що потім М. Ю. ту брошуру знищив. «Нова Доба» поставила хреста на «буржуазні» національні змагання і приняла засади й методи більшовизму. Вона була виявом і конкретизацією того, до чого дійшов гострий український ум, опанований нігілізмом і злобою; всі винні, лише «Нова Доба» правду каже. Ті, що творили і видавали «Нову Добу», нині спокійно переходять до табору націоналістів; гасло «Нація понад усе» може всіх покрити.

Відкривають гімназію у Празі для молодого покоління. Про релігію, як предмет науки, нема й мови; бо була мода, що релігія — то попівські забобони. Діти з галицьких сімей у гімназійному інтернаті рано й вечір по куточках, склавши руки, моляться: помяни Господи й помилуй тата, маму і Україну, а виховники знизують плечима. Дехто з поважних професорів, навіть високої шокли, прилюдно без жодних доказів, нібито самозрозумілими правдами, оперують: «нема Бога, і Христа не було; вмер чоловік, як собака здох». В мемуарах для широкого загалу все несоціалістичне обплывується, отрую ненависті вливається в молоді душі. Проф. А. Мицюк, нинішній ректор Українського Університету в Празі, занотував у своїх «споминах і роздумах», надрукованих у націоналістичній «Самостійній Думці» (1935. р., книга 5., ст. 284), що «сільська біднота за участю декого з національно свідомих уже селян, еруптивістів та радикалів зробили протягом двох днів 29—30. червня вибух проти експлуататорських елементів села... куркулів та попів».

Куркулі — заможні хлібороби — і попи вже знищені; не встануть себе боронити. Але правда на їх боці. Нашадки колись довідаються, що ні куркулі, ні попи не були експлуаторами. Багато вони дали для України і за її існування заплатили своїм життям. Велика вина тяжить на булому російському уряді: він не дозволяв ні попам, ні куркулям самоорганізуватися. Здібність до самооборони витворюється тільки довготривалою школою — шляхом участі в самоорганізації. Цієї здібності ні куркулі, ні попи в собі не вихохали. Ліві руйнівницькі елементи, що звикли до сякої такої самоорганізації в нелегальному підпіллі, заскочили несподівано неорганізованих куркулів і попів, за допомогою обдуреного незаможника, знищили їх.

Ф. М. Достоевський говорив, що за його часів семінаристи в євангелії вкладали порнографічну та революційну літературу й так продавали селянам. А в нас нещодавно в Галичині, та й до еміграції попадало, націоналісти на базарах продавали й роздавали «житія» святих з малюнками Христа і святих на окладінках, а в середині було надруковане, як нищити залізничні шляхи, паротяги, телеграфи та й самих поляків. Мода ненависті і зневага до релігії була така сильна й заразлива, що перебороти її було вельми тяжко. Голова Директорії У. Н. Р. на урочистому святі Злуки з Галичиною по молебні на Софійській площі не захотів поцілувати піднесеного йому єпископом Агапитом хреста і втік, очевидно, піддався страхові соціалістичного осуду. Пощо кликати духовенство з хрестом та образами на свята, коли зневажаєте й тікаєте від нього.

IV.

Молоде покоління під впливом такої літератури й науки поволі почало тратити повагу до старшого покоління; та й нині її не має; але що гірше, не має поваги й до себе. Один одного не аргументами, не порадами, не «усовіщаннями» переконує, а кулаками й дручками. І це на чужині, де карний закон діє і страх є; а що ж може бути на своїй землі, страшно й подумати. Занотовують у часописах, що у Кракові націоналіст націоналістові ско вибив; у Відні бились, навіть із револьверами в руках. Були «ізбієння» і то старших і давніше. Молодий націоналіст побив директора української гімназії в Жевніцях Агенора Артимовича; націоналіст ударив у лице в Празі С. П. Шелухина, як сам признав, «символічно», очевидно, пожалів старого.

Українські ліберали кажуть, що можна любити й поважати людину без віри в Бога, без релігії; досить науки вільної вихови. Ні, панове, цього мало й вельми мало! Не допоможуть ні соковиті лекції про особисті романи Куліша, ні про українське весілля, ні спомини про українські ювілеї, ні Шевченківські вистави, ні музеї, бо все це приваблює нині хіба професорських жінок і то не для слухання, а спання; аж поки ви не відкриєте перед молодим поколінням нових перспектив життя; не привернете його до віри українського народу, до його ідеалів, до самопожертви. Поки будуть вважати, що егоїзм це єдиний двигун життя, доти ніяка розумна громадська і державна діяльність не можлива.

Українська Церква, як Церква Первозванна

Слово Високопреосвященнішого Іларіона, Архієпископа Холмського й Підляського, виголошене в Холмському Катедральному Соборі в день пам'яті Св. Апостола Андрія Первозванного 13-го грудня 1940 року. (Скорочений запис).

У ім'я Отця, й Сина, й Святого Духа!

Дорогі мої вірні, любі мої діти! Український народ від найдавніших часів вславився своєю великою побожністю. Найдавніші пам'ятки нашої старовини виразно свідчать, що наш Український Народ завжди гаряче любив свою Церкву. Найстарша література наша подає нам дуже багато прикладів побожності й милосердя нашого Народу.

Перші князі наші, починаючи від Св. Володимира Великого, кохалися в церквах, в церковному будівництві, вони залюбки будували й оздоблювали св. церкви. Їхні княгині кохалися в виробленні речей для оздоби своїх церков.

Гетьмани наші так само прикрашували церкви, будувати собори, не позоставляючи ані одного міста без церкви. Цим уславився особливо Гетьман Іван Мазепа, що ціле своє життя будував церкви, а в Києві ще й досі можна оглядати величаві собори, ним побудовані.

Козацтво наше все завзято боронило свою віру, свої церкви.

Українське *міщанство* ніколи не забувало про церкву, при церкві знаходило собі задоволення, потіху й заспокоєння. Воно закладало братства при церквах й оточувало свої св. храми найбільшою увагою й любов'ю, беручи уділ в будіванні та оздоблюванні церков.

А вже *селянство* наше завжди найбільше залишалось вірним своїй церкві, любило її, й ця гаряча любов у нього залишилась аж досі. Це наше селянство віками обороняло й охороняло свої церкви аж до цього часу. Все свідчить нам, що від найдавніших часів аж до нині наше селянство все життя своє міцно зв'язало з церквою, до церкви несло своє щастя й своє горе, радість і свій свуток, шукаючи тут, при церкві, своєї потіхи.

За що ж народ український так гарячо полюбив і любить свою церкву? Чому від найдавніших часів церква стала йому за матір рідну? Чому український народ найпобожніший серед усіх православних слов'ян?

Бо церква наша з походження свого є надзвичайно давня. Історія заснування нашої церкви сягає до найдавшої глибини віків, аж до часів апостольських... Особливо щастя їй припало, бо вона церква Апостольська, Первозванна, Первополикана, бо заснована вона Св. Апостолом Андрієм Первозваним, якого пам'ять оце ми святкуємо.

Уже від сивої давнини до наших часів зберігся цінний переказ про проповідь на українських землях Св. Апостола Андрія Первозванного. Одного разу Ап. Андрій, проповідуючи слово Боже на березу Чорного моря, удався вверх Дінпром, і зупинився на тому місці, де нині стоїть Київ. Захоплений красою місця, він звернувся до своїх учнів і сказав їм: «Чи бачите гори он ті? На горах цих засяє Божа благодать. Тут повстане велике місто, й багато церков буде побудовано». По цьому Апостол Андрій псблагословив олокишні гори й поставив хреста на них.

І з того часу повстала християнська віра в Україні. І з того часу церква українська називається Первозванною, бо Св. Апостол Андрій був Апостолом Первозваним, був першим, покликаним до Ісуса, що потім уже покликав брата свого Петра.

І хоч це тільки переказ, але як же він здійснився! Як же він свідчить про те щастя й Божу ласку, що їх сподобилась наша церква! І історія нам свідчить, що в найперші віки власне з Києва почало ширитися християнство. Найдавніші грецькі джерела вже згадують про проповідь ап. Андрія серед скифів, а це вони замешкували українські землі перед нами, а може були нашими прабатьками. Дня 20 січня церква згадує пам'ять трьох скифів, учнів Андрія, мучеників за Христову віру. Це найперші святі мученики на нашій землі.

Від часів Апостола Первозванного, дебто від середини першого століття, Христова віра не зникала на українських землях. Велика ідея й Божя ласка в тому, що християнська віра в нас повстала справіку, що український нарід сподобився Апостольської церкви. Вона тут спочатку жевріла, а згодом загорілася великим полум'ям і звідси, з Києва, своїм горінням запалила східньослов'янський світ.

Пішла вона найперше на північ, до російського народу. Це Українська Церква насаджувала християнство на півночі від найперших часів і створила там російську церкву. А українське духовенство від найстарших часів, а особливо вже пізніше — в XVI, XVII і XVIII в.в. — працювало в ро-

сійській церкві культурно, віддаючи для цього багато своїх духових сил. Від свого духовного багатства наша Церква ділилася зо всіма. Українська церква багато зробила для культури Сербії та Болгарії. Сербські студенти по вищу богословську освіту часто приїзджали до нас до Києва. Як Апостольська й Первозванна, Церква наша щедро ділилася всім, що мала, зо всіма.

Православного українського духовенства в старі часи було багато, було воно заможне й користалося великою повагою серед свого народу, з яким найтісніше було зв'язане. Народ шанував і любив своє духовенство, що ділило з ним його горе і його радощі і жодного діла не починав без благословення духовенства. Духовенство міцно злилося з народом в одне спільне тіло, воно «єдиним серцем і єдиними устами» з народом хвалило Господа в своїй церкві, й так само працювало в житті.

Наше українське духовенство в старовину завжди було з високою освітою, маючи свою духовну академію. З нижчою освітою духовенства не було в нас зовсім. Це наше духовенство створило всю українську культуру та йшло з нею до народу, ділилося з народом всім, як щедра мати, а за це народ шанував і милував його.

Богослужбовою мовою в нашій церкві від найдавніших часів була старослав'янська мова, що стала в нас староукраїнською, чи, як нині називають її, церковно-слов'янською (з рідною вимовою). Цілі віки ми користалися цією мовою в церкві. А дещо, напр., Євангелія виголошувана була в живій народній мові. Український народ любив і шанував свою мову в церкві.

Українська Первозванна церква була українською не по формі, а по змістї. Український народ за те любив і любить свою церкву, що в неї душа й серце були українські, що вона вабила цим до себе, як рідна мати дітей своїх.

Діти мої! Любіть і кохайте свою церкву! Моліться, щоб Господь допоміг нам відновити колишню нашу українську церкву, Первозванну, Первopoкликaну, такою, як вона була в нас колись — зо своїми звичаями, зо своїми побожними вірними, духовенством, єпископатом. Щоб стала вона для нас міцною духовою фортецією, а ми щоб хвалили за те Господа щирим серцем.

Нехай кожен з вас не забуває й молиться, щоб відновлена наша церква була правдиво нашою, щоб була національною цілим своїм змістом, своєю історією, а не тільки формою. Молімося:

Боже Великий, Могутній,
Воскреси стаов перкву для нас!
Поверни її Первopoкликaну,
Якою була в давній час!

Віднови нам єпископство наше,
Духовенство свідоме без ліку,
І ми будем хвалити Тебе
Щирим серцем довіку!

Дбаймо про зміст нашої церкви, бо буква вбиває, а дух — оживляє!
А мінь.

Знання і віра в духовому житті людини

Думки з приводу книги Липинського «Релігія і церква в історії України».

II.*)

І ВІРА Й ЗНАННЯ.

Зовнішня форма книги Липинського має чисто принагідний характер, бо повстала вона не як органічна цілість, а тільки як збірка поодиноких статей чи властиво відповідей на питання, поставлені йому редактором часопису «Америка». Ті питання не завжди однаково щасливі, а тому автор зупиняється довше тільки над такими проблемами, які на його думку, варті більшої уваги; на питання ж або надто загальні, або суто теологічного характеру автор вважає себе за некомпетентного давати відповіді.

А що погляди Липинського на релігію й церкву в історії України тісно пов'язані, чи, ліпше сказати, органічно впливають із цілого його світогляду, мусимо насамперед зупинитися над основою того світогляду. Липинський виступає перед нами, як людина глибокої віри в Бога. «Не входячи в саму суть релігії — в її науку і її правду — я визнаю, що в громадським, політичним житті релігія це добро, яке треба всіми силами берегти кожному, хто хоче організованість, єдність та силу своєї громади (своєї нації і держави) установити і збільшувати. Щодо самої суті релігії, то я вірю в Бога і хочу виконувати Його закони так, як мене навчила та церква і та, Богом об'явлена релігія, в якій я уродився. І не моє діло — людини з діла прадіда світської — реформувати догму і науку, сформуловану майже двотисячелітнім досвідом і зусиллям людей, що в організації церковній себе виключно службі Божій і справам релігії посвятили».

І тому, що Липинський — це людина не тільки високого знання, але також і глибокої віри, я хочу, вийшовши з точки погляду філософії, зупинитися докладніше над взаїмовідношенням між знанням і вірою, між цими двома дуже важними чинниками нашого духового життя.

Насамперед треба цілком виразно підкреслити різницю між знанням і вірою. Деколи можна почути погляд, що віра це нижчий ступінь знання, що вона елемент підрядний, що йому нема місця у світогляді вченої людини. Такий погляд, на жаль, деволі поширений, фальшивий у самій своїй основі, бо між цими двома виявами духового життя є засаднича психологічна різниця, отже — одного з другим ніяк порівнювати не можна.

Моє знання складається з того, що я бачу, чую, чого можу доторкнутися, одним словом із того, що я можу охопити моїми зміслами, далі із зміслових зображень та з понять, витворених на цій основі.

Натомість віра, що не має такого характеру, це наша реакція на вияви світу вищ, реакція, що наверх виступає в наших вчинках та почуваннях.

Насамперед треба собі цілком виразно усвідомити, що як без знання, так само і без віри, не було б можливе збірне життя людини, існування людського роду. — Знати я можу тільки те, що існую я, сам, як суб'єкт,

*) Початок у січневому числі «Н. в П.» за 1941 рік.

що думає. *Cogito ergo sum*. Для мене евідентна тільки моя власна свідомість. Про те, що існують інші одиниці, що так само думають, відчувають, спостерігають, як я, себто, з такою самою психічною структурою, або свідомістю, я абсолютно нічого не можу знати, бо я не маю можливості з допомогою моїх змислів і зв'язаних із ними елементів думання ввійти в свідомість, у душу іншої людини. Найбільш послідовний мисленик соліпсист Берклі (1685—1753) твердить, що наше знання відноситься виключно до елементів нашої свідомості та поза її межі не виходить. Наслідком цього я не можу знати, чи те все, що відкривається перед очима моїх змислів, що ті всі люди, що їх я вважаю за рівнорядних зо мною, не тільки витвором моєї фантазії. Я не можу знати, чи моя свідомість на основі якихось мені невідомих законів не творить часом того життя, що кипить довкола нас, як велична, досконала у своїй внутрішній логіці «фата моргана». Знати можу тільки те, що існую я сам, *Solus ipse*; звідси назва того філософічного напрямку, що у пристосуванні до практичного життя мав би, очевидно, заперечувати всяке співжиття, всяку мораль, взагалі існування людства, себто, доводить нас до абсурду. Тому соліпсистом ніхто не хоче бути й тому, хоч я знаю тільки про існування мене самого, я рівночасно вірю, що окрім і побіч мене існують ще й інші одиниці з такими самими психічними силами, як і я.

Я вірю — це не значить — я знаю; це значить: я *реагую* своїми почуваннями і вчинками так, неначе б то ті одиниці, що їх я бачу, не були тільки творами фантазії або дуже штучними, але бездушними автоматами, але дійсними людьми, такими самими, як і я. Ми бачимо, отже, що кожна людина на світі вірить і мусить вірити, як не в щось більше, то принаймні в існування другого «я»; але переважлива більшість оцих віруючих не здає собі з того справи.

Для нашого знання відкрите минуле, закрите майбутнє, я *знаю*, що було, я не *знаю*, що буде; я можу тільки вірити, що воно буде так, а не інакше. На минуле не можна реагувати ані почуваннями, ані вчинками, бо те, що сталося, вже більше не повториться, моя реакція може бути звернена тільки до майбутнього, як предмету моєї віри. Я *знаю*, або принаймні можу знати, що було вчора, що було сьогодні, але я не *знаю* і не можу знати, що буде завтра, що буде позавтра. Я можу вірити, що завтрашній день не буде різнитися в основних своїх рисах від сьогоднішнього. Але я не *знаю*, чи я сам за дві, три години буду ще живий, чи цей будинок, де пишу цю статтю, стоятиме на тому самому місці, а навіть чи цілий світовий лад не зміниться так, що через 12 годин не буде день, а через 24 знову вечір. Правдоподібно так, я вірю, що буду живий, що цей будинок залишиться на своєму місці та що все у світі залишиться при старому порядку. Так, я в це вірю, але знати про це я не можу нічого. Залишаючися при останньому прикладі світового ладу, я тому не можу знати, чи за 12 годин буде день, а за 24 години знову вечір, що 1 знання спірається, як уже це сказано, на змислах, а те, що буде, лежить поза межами змислового досвіду, 2 не виключена можливість катаклізму у світових просторах, що знищить дотеперішній лад нашої планетарної системи, 3 а що найважливіше: правила астрономії, твердження фізики, закони природознання взагалі, що на них спіраються обрахунки щодо майбутніх процесів, не мають абсолютної стійкості, бо виходять із закону причиновості, що його важність обмежена і проблематична. Вихідною точкою для цілого природознання є по-

біч причиновости так само поняття матерії, що є також тільки гіпотезою, якої вигляд і форма змінюються постійно. Коли погляди Левкіппа й Демокрита на будову матерії залишилися в загальних рисах у силі, то детальне вивчення цих загальних рамок гіпотетичним змістом піддається постійним змінам. Найновіші погляди на будову матерії малюють нам атом, як дуже складну систему, подібну до нашої планетарної системи, де електрони кружляють з незвичайною швидкістю довкола одного центру, неначе б сонця, згідно з певними сталими законами. Тут ми зупинилися над самими основами природознавства, де відразу приходиться до слова гіпотеза, як об'єкт; значіння гіпотези зростає що-раз більше, як що від початкового порядкування змістового матеріалу поступатимемо далі, що-раз вище. Наукові гіпотези безпосередньо не збільшують нашого знання; вони допомагають тільки краще розуміти процеси природи, вони вносять систему у світ явищ, досі з собою нез'язаних, стараються різноманітність змістових вражень звести до спільного знаменника й таким способом посередньо причинитися до поширення нашого знання.

Зпочатку панувала в наукових і загальних колах система Птолемея; всі були свято переконані, *вірили*, що сонце крутиться довкола землі так само, як пізніше *вірили* й тепер *вірять* Коперникові, що земля крутиться довкола сонця. По Копернику прийшов Кеплер і Галілеї, що внесли деякі корективи в примітивну ще гіпотезу данцігського вченого і сперли її на математичних основах; врешті з'явився Ньютон з своїми законами притягання. І всі тепер *вірили* Ньютонів аж до XX. ст., коли з'явилися нові думки та гіпотези, що поволі починають здобувати собі загальну *віру*.

Те саме явище, що його ми тут навели з обсягу астрономії, повторюється в усіх інших ділянках природознавства. Клясичний приклад такого чергування нових ідей — це медицина, де нові гіпотези змінюються дуже часто, а наслідком того не спроможні викликати в нас надто тривалої віри.

Отже — ми бачимо зовсім ясно, що і в межах т. зв. екзактних наук ми не можемо обійтися без віри, а це тому, що вже самі перші кроки, що їх доводиться нам робити на шляху порозуміння світу, а саме поняття матерії і причиновости не можуть спертися на знанні й потребують допомоги віри, поминувши вже інший факт, що дійсність висуває перед нами що-раз більше загадок, коли глибше намагаємося дослідити всі її таємниці, що на них сам розум не має відповіді. Ми приходимо що-раз то більше до переконання, що мимо грандіозних успіхів на полі теорії та практики, ми в межах науки не знайдемо такої всебічної формули, що містила б в собі всі таємниці природи, бо, не зважаючи на інші труднощі, вже основні поняття, що від них починаємо наші досліді, стоять під великим знаком запиту. Але ми з нашої біди робимо чесноту й тішимося прекрасними словами Лесінга, що людині непотрібне знання повної правди, що їй вистачає тільки прямувати до неї. Все ж таки факт залишиться фактом, що наш розум далеко не такий всемогутній, як це декому здається, що наші здобутки в порівнанні з остаточною метою навіть дуже мізерні, хоч як багато зусиль із нашого боку. Фахові дисципліни дають нам дуже неповні фрагменти дійсности, без докладного, всебічного освітлення; що поза ними криється, того ніхто збагнути не може. В результаті ми повинні бути дуже обережні в оцінці тих «неодмінних» законів природи, що їх працездатність ми маємо нагоду перевірити тільки в дуже невеличкому розмірі, кажучи просторово

й часово, й що їх ми часто-густо переносимо в царини, де їх уживання зовсім не припусне.

Правда, екзактні науки мають вищість перед іншими дисциплінами в тому, що висновки з застосованих гіпотез можна перевірювати у світі фактів, себто, в досвіді. Але навіть і в цьому випадку, коли вдається така перевірка виставленої гіпотези в межах конкретної дійсності, то це не каже нам ще, що тим сама гіпотеза стає абсолютною правдою, що яким-способом, мовляв, ми відкрили дійсний внутрішній зв'язок між явищами, що наша дотеперішня міра, зв'язана з гіпотезою, переходить у знання; така перевірка скріплює тільки нашу віру в ту гіпотезу й дає нам можливість далі нею користуватися. Коли ж виявиться, що висновки з нашої гіпотези протирічать даним наукового досвіду, тоді тратимо в неї віру й шукаємо іншої, що відповідала б нашим вимогам і тим самим могла б стати предметом нашої віри.

Але, повертаючи до фрагментарного характеру нашого знання, мусимо сказати, що такий стан не може задовольнити навіть нашого розуму, не кажучи вже про почування й волю. Ці останні вимагають повного, ясного образу хоч би навіть і складеного не з елементів розуму, а з витворів фантазії. Таким способом приходять до слова гіпотези, насамперед наукові, призначені для встановлення зв'язку й порядку у світі природи, більш обмежені, бо тут треба зважати на методи й висліди наукової праці, а далі гіпотези конструктивної філософії й метафізики, що їх завдання саме поповнити ту картину дійсності, що її дає нам наука, і ось так створити суцільний, замкнений у собі погляд на світ, який задовольняв би не тільки наш розум, але також і наше серце. Розуміється, що такі гіпотези конструктивної філософії так само, як і помічні гіпотези (Arbeitshypothesen) природознавчих наук, це не предмет нашого знання, а тільки предмет нашої віри.

Ксли метафізика займається такими питаннями, як існування Абсолюту та його відношенням до світу, основою всього Буття, вічністю, безсмертністю, відношенням між духом і матерією, свободою волі, коли вона творить конструкції метафізичного простору й часу, то цим усім вона не збагачує нашого знання, а тільки заспокоює внутрішню потребу людини, що не задовольняється вислідами науки.

З точки погляду метафізики ми не знаємо й не можемо знати, чи є Абсолют, ми можемо в це тільки вірити, бо нсма й не може бути доказів на те, що він є, так само, як нема й не може бути доказів на те, що його нема. Ми можемо тільки вірити, що він є, як що є в нас відповідне психічне наставлення, а тоді зайві всякі розумові докази, навіть, як би вони були можливі. Коли в нас такого психічного наставлення нема, нема такої внутрішньої потреби, то ніякі докази не допоможуть. Наука каже нам також, що тут у світі явищ наша воля обмежена тими самими законами, що їм підлягають усі процеси природи, але нас така наукова розв'язка не вдовольняє, ми домагаємося чогось більшого, і тут з потреб життя виринає постулат вільної волі, що її наявність ми знову не в силі доказати, але в існування якої ми можемо й хочемо вірити.

Конструктивна філософія або метафізика творять перехід від науки до релігії, між якими абсолютно нема того протиріччя, що про нього звичайно твердять, бо ці обидві ділянки духового життя людини не тільки не перехреснюються, але навіть не сумежні. Вони обидві лежать у зовсім відмінних сферах. Твердження, що наука спірається виключно на знанні й на

точних доказах, що їх ми можемо кожної хвилини перевірити, а що релігія вимагає від нас сліпої віри, не витримує критики, бо, як я вже раніше це вказав, і в науці елемент віри грає дуже поважну роль і саме знання навіть у початках наукової праці абсолютно не вистачає. Для ілюстрації відношення між наукою-знанням і релігією та метафізикою, можемо взяти, з деякими застереженнями, ось такий приклад. Уявимо собі, що ми з цілим товариством ідемо в замкненому вагоні без вікон і без дверей; ми з нього не можемо бачити нічого, що діється поза ним. Коли ми будемо намагатися розслідувати тільки внутрішню обстановку цього вагона, з чого вона зроблена, для чого служать поодинокі предмети, як їх уживати, які є припаси харчів та як їх розподілити, як розмежувати чинність поодиноких осіб та як установити взаємне їх відношення, то тут ми матимемо до діла з наукою. Але коли цього декому з присутніх у вагоні не вистачає й він хоче довідатися, куди веде нас ця дорога, який її початок та яка мета й кінець, яке відношення вагона до тої сфери поза ним, якої ми ж не бачимо, про яку нічого не знаємо, але в існування якої ми непорушно віримо; коли хочемо дізнатися, коли та в якому місці нам доведеться покинути товариство й куди ми попадемо, то тоді приходиться до слова метафізика і релігія. Вони творять релігійні або метафізичні гіпотези, що різняться де в чому від попередніх.

Ми маємо повне право, як що хочемо, назвати ті гіпотези знанням *sub specie aeternitatis*, зазначивши однаке виразно, що це поширене знання не має нічого спільного з знанням цього світу, що нам невідомо, напр., переносити закони природи чи інші правила, важливі тут, на це знання світу, що є поза нами. Ми можемо, коли тільки хочемо, вірити в його існування, в правильність цих гіпотез, але ніяких доказів, важних тільки в дуже вузьких межах змістового досвіду, не вільно нам застосовувати ані «за», ані «проти».

Ясна річ, що при допомозі цього «вищого» знання ми не в силі будувати залізниць, літаків чи радіостанцій, але його значіння не менш важливе для життя, бо воно дає заспокоєння найглибших потреб духа, дає напрямні вічної вартості серед усе змінливих умовин, фактів щоденного досвіду.

Проти такого знання *sub specie aeternitatis*, проти релігійного розуміння життя повстає раціоналізм, що хотів би перемінити все в знання, в логічно сконструовані докази. Але раціоналізм забуває, що ще ніколи не пощастило віру заступити знанням. Все була, є й буде засаднича різниця, прірва не до виповнення між запалом, вогнем релігійного почуття й сухим думанням раціоналіста. Прив'язування більшої ваги до інтелектуальних (розумових чи почуттєвих) елементів залежить у першу чергу від внутрішньої структури даної одиниці.

З цього бачимо цілком виразно, що знання й віра, наука й релігія не можуть навіть увійти в конфлікт просто тому, що сфера їх діяння цілком відмінна. Ми бачимо далі, що обидва ці вияви людського духа не залишаються без взаємного впливу на себе, вони себе доповнюють, бо як віра не може обійтися без знання, так само й знання без віри не являє вартості, бо не в силі воно дати нам завершеного погляду на світ і на життя, не в силі нам дати життєвої норми. Їх треба тільки поставити на своє місце, треба бути свідомим їх завдань. Але з другого боку не можна їх так само цілком відділити, бо вони є виявом того самого людського духу і в дійсно-

сті нема одиниці, в якій не було б обидвох цих елементів, рівночасно заступлених. Тільки повна гармонія справжньої віри з правдивою наукою дає людині з одного боку заспокоєння усіх її потреб, з другого боку — зрівноваженість і певність, таку конче потрібну при творенні людської індивідуальности, особистости. При повній гармонії віри з наукою нема ніякого вагання то в один, то у другий бік, не витрачується тоді даремно психічна енергія на зайві конфлікти, через що дана одиниця має можливість розвинути більшу діяльність. Навіть у межах науки тратять короткотривалість і змінливість дослідів свій занепокоїливий характер, коли рівночасно віра, вийшовши поза часові обмеження, показує на праву причину всього буття та всього знання. Частина нервозности наших часів лежить власне в тому, що ми не звертаємо уваги на ролю віри в нашій духовій житті та стараємося тільки з поміччю знання розяснити всі таємниці, забувши цілковито на безвиглядність такого завдання взагалі. Розмежування компетенції між вірою і наукою для досягнення успіхів у спільній праці — це постулат модерної людини ХХ. століття.

І в цьому саме виявляється модернізм Липинського, що він не оглядаючись на настрої серед українського громадянства, виступив був перед нами не тільки як учений високої міри, але рівночасно і як віруюча людина, що цілком ясно й одверто признається до своєї релігійности, а тим самим свій світогляд достроює, треба думати, несвідомо, до того загального тону, що панував і панує серед ліпших провідників Словянства. Бо релігійні настрої, релігійні теми, чинник віри в великій потенції характеризують в однакшій мірі всі визначніші з культурного боку одиниці в сім'ї слов'янських нарсдів. Чи візьмемо ми під увагу східних слов'ян, як ось українців, білорусинів, москалів, чи західних — як поляків та чехів, то мусимо при докладнішому розгляді ствердити, що віра грає у світогляді їх провідників дуже поважну роллю.

Ясна річ, що ні Липинський, ані я своїми міркуваннями не хочемо обмежувати значіння розуму, вартости знання. Знання — це сила, і це гасло йде в Липинського в повній згоді поруч із його глибокою релігійністю. Бо тут не в тім справа, щоб зважитися стати по боці одного чи другого, тягар ваги зосереджується в тому, щоб знайти відповідне місце з одного боку для віри й релігії, з другого — для знання і науки та таким способом розмежувати поле їх чинности.

О. Губчак.

Найбільша сила

Вся наша боротьба з сучасною Московією, якими б способами ми її не чели, буде завжди тільки половинною, якщо ми не виграємо її на найважливішому відтинку — приросту населення. Бо коли навіть виберемо собі незалежність, то натиск голодних 90 міль. москалів на 40—45 міль. українців з півночі на південь, буде завжди дуже сильний і завжди загрожуватиме нашому самостійному державному життю. Далі: некористне геополітичне положення України в відношенні до Москви (вживши образного порівняння, можемо назвати Московщину повним мішком, що завис над Україною, завжди готовий роздертися й Україну засипати) — можемо в нашу

користь пересунути тільки тоді, коли наша народня енергія бодай щонайменше дорівняє московській. Тому мусимо велику вагу прив'язувати до популяційного питання.

А воно — як досі — в нас не в моді. Не диво, бо українська демократично-ліберальна інтелігенція не цінить родини, ані не бажає взяти на себе зобов'язання супроти нації — дати їй чисельне нове покоління. А за нею йдуть і ширші шари населення. І — як це я зауважив — у націоналістичних виданнях популяційні питання порушуються також, якщо взагалі порушуються, якимось мляво, без переконання. Трудно зрештою вимагати від людей, що властиво також просякнені демократичною «традицією», іншого настановлення супроти популяційного питання. Тяжкі матеріальні обставини загалом галицької інтелігенції зперед війни 1939 р. це тільки слабе виправдання. Та ж тепер, коли ці обставини покращали, багато молодих людей позакладало, правда, родини, але чи багато з них мають діти? Вирішне значіння тут мають не матеріальні чинники, але — як те кажуть німці — *Wille zum Kind*, воля мати діти. А з лібералістичним, вигідницьким настановленням годі це погодити...

А тимчасом — хоч це для демократичного вуха брентить парадоксально й неймовірно — діти — це найбільше багатство й родичів і нації. Замість оперувати абстрактними висновками, волю прикладом із життя освітити це питання: колись був я в горах на феріях і мешкав у бідній селянській родині, обтяжений ще й численною дітворою. «Добрі сусідоньки» ще з неї глузували, мовляв, до такої біди ще й діти захотілось. За вісім років знов я був у цьому селі. Просто з цікавості заглянув я знов до хати тої родини, сподівавшись зобачити там чорну нужду. Та я мило розчарувався, бо побачив у хаті розмірний, як на наші гірські умовини, достаток. Діти підросли та були спритні, працювати їм не тільки самі на себе заробляли, але ще й батькам допомагали. Діти навчили батьків нову управу рілі й родини, що давніше жила тільки картоплею, мала з клася гірської землі вже і хліб. А добрі сусіди з дива не виходили, що діти не стали тягарем, а багатством батьків.

Думаю, що таких прикладів кожний знайде у своєму оточенні більше. В широких рамках згадаймо тут про ту силу гроша, що попливла була з Америки, як допомога від дітей і інших кривних для своїх родин у Старому Краю. Чи хтось наважиться сказати, що ті, що виїхали до Америки, а були це переважно люди з дуже багатих на діти родин, стали тягарем родини; хто наважиться заперечити те, що вони стали скоріш для родини багатством? А для нації вони також стали великим багатством, бо ж нема хіба в Галичині Народнього Дому чи церкви, що не користали з щедрих дарів американських братів-українців. А про політичну допомогу, про світову роль, ще зовсім не скінчену, американського Українства для України вже й не треба розводитися. Коли ж мова про Велику Україну, то й там великий приріст населення нам тільки на користь вийшов. Хіба ж власне ці численні емігранти не завоювали для України Зелений Клин!

Нема, але абсолютно нема в цілій світовій історії прикладу, де б великий приріст населення вийшов би даній нації в такий чи інший спосіб на шкоду. Чи це буде Ірландія, що її заокеанська еміграція виведла політичним впливом — натиском — свободу; чи те саме, коли мова про Польщу, врешті найяскравіший приклад Німеччина: вона не могла вмістити приросту населення в себе, висилала далеко його в характері колоністів. Нині це

всє Нїмеччинї повертається стократно. Колєністи вертаються в свій Райх, як цїнний вклад здорового селянства. Бо це безмірна правда, що про неї ловчав нас Митрополит Андрій Шептицький у своїх прекрасних проповідях: благословенство спочиває на чисельному потомстві! І для родини, і для нації воно стає багатством.

Обсервація життя пєсчає нас, що діти з багатих у діти родин лїпше дають собі раду в житті. Вони не розпещені, загартовані в біді. І те саме з народами. Численність народин це вияв здоровля нації, і не тільки фізичного, але й духового, морального. Хата, де нема колиски, скоріше чи пізніше стає пристановищем всякої розпусти. Навпаки — родинне життя, боротьба за хлїб для своїх дітей це для чоловіка й жінки найкраща школа самсвихвання характерів, загартування, самовідречення. Те саме з народами. В парі з числом народин іде духовий і фізичний розрїст, зміцнення нації в її політичних виявах. Зменшення числа народин усе рівнозначне з підупадом життєвих сил народу, старечою зневірєю у власне будуче. Прикладом старовинного Риму й нинїшньої Франції, де моральний занепад довів до політичного, має бути для нас грізною острогою. Натомість нїмецький народ із його «дїтьми довїря», народженими підчас воєнної заверюхи, має нам пригадати ті часи, коли всупереч усім татарським і іншим ліхолїттям український народ не переставав був розмножуватися і саме цією вірою в себе і свої сили переміг кочовників. Це для нас зразок для наслідування.

Коли нині думаю над успішним засобом боротьби з московським натиском, спадає мені на думку приклад канадійських французів. Польський мандрівник Фїдлер, знавець Канади, пише у своїх споминах, що французькі католицькі священики в Канаді у проповідях прилюдно ганблять ті подружжя, що за рік не мають дитини, а тому родини французьких канадійців надзвичайно численні: 10—12 дітей там це дуже часте явище. І цьому завдячують французи, що Східня Канада, дарма, що припливає безнастанно англїйська еміґрація, лишилася французькою під національним поглядом.

Злидні українського населення під Польщею зменшили число народин, бо українці боялися ще гірших часів. Хїба це слушно? Тепер доводиться жалкувати, що ми не мали більшого приросту. Тепер большевики спрямовують українців на Челябїнск, і хтось із нас може й жує, що так діється. Та нїде, як тут, не діє так виразно ця дїявольська сила, що все хоче зла, а робить добро... Це вийде нам тільки на добре! Це розселення в новім центрі Советів дасть нам згодом центральне панівне становище нової української етнографічної території. І доводиться тільки жалувати, що замало тепер колонізаційного елементу, щоб цей простір для нас цілком опанувати.

Вся боротьба з москалями буде доти половинна, доки ми своєю колонізацією не опануємо новий центр Советів на Уралі, тільки тоді покладемо на госполітичному советському просторі українську відбитку й московську загрозу усунемо раз на завжди, у країнській нації дамо врешті вихід з некорисного геополітичного становища, яке нині має Україна. Це праця років, але це гасло реальне, можемо його все кинути тепер нашим братам, поруч із іншими.

Коли хочемо Україні дати найбільш націоналістичне, найбільш велико-

державницьке, матеріалістичне і разом із тим уже тепер найбільш реальне гасло, то це буде таке:

Мусимо дорівняти й перегнати москалів. За 25 літ має нас бути 100 мільйонів!

Др. інж. агр. А. Фаатъ.)*

Аграрні реформи і їх висліди у східній і південній Європі

(Стаття дискусійна.)

Проминуло понад 20 років із того часу, як аграрні реформи здебільша вже проведені, отже — не можна казати далі про дитячі хороби аграрних заходів. Наступні покоління одержали в спадщину утратні висліди тих аграрних реформ. Це й треба було очікувати, бо їх проведено без будьякої уваги на господарські та природні закони й можливості.

Духові батьки аграрних реформ не завдали собі труда одержати на підставі статистичних даних ясну картину вислідів тих заходів, що їх вони планували для своїх країн. Повним ходом, не зважаючи на господарство, без технічного кермівного апарату, кинули ті політики свої країни в вир аграрних реформ, що, як гураган, пронеслися над хліборобством, полишивши по собі руїну. На місце продуктивних великих хазяйств прийшли малоземельні, дрібнохліборобські з низькою продукцією та незадовільним витворюванням капіталу. Такі пролетаризовані хлібороби це в суті речі «землевласники без земельної ренти», «підприємці без прибутку», «робітники без заробітку».

Російська революція мала глибокий вплив на країни, де аграрні відносини уклалися подібно. Вона дала привід до всіляких аграрних реформ, що були проведені під сильним впливом російської соціал-революційної партії. Основна ідея програми цієї партії — це розподіл великих земельних посіlostей. Безоглядний радикалізм такої реформи є наслідком світогляду нової політичної провідної верстви, що наслідком війни та революції прийшла до влади. Ця нова політична провідна верства складалася з колишніх політичних засланих і емігрантів, нежиттєздібних романтиків, соціал-політиків, господарських і політичних дилектантів чи ж просто з кон'юнктурників і темних махерів. Нові кермавні «державні мужі» хоч і були ознайомлені з соціал-політичними західньо-європейськими замірами і прагненнями, а проте виблискували незнанням господарських відносин у власній країні. Знавців вони не слухали, їхньою думкою просто нехтували; вирішальними для їх способу чинності були виключно політичні мотиви (ловитва голосів маси).

Середня величина хазяйства в країні з таким інтензивним хліборобством, як Данія, становить 15,36 га. В східно- й південно-європейських країнах середній розмір хазяйства жодним способом не становить більше за третину данського розміру. В Югославії становив приділ найбільше

*) Автор — хлібороб із південної України, походженням німець — дуже добре орієнтований у стані аграрної проблеми в Німеччині і на Сході.

5 га. Середній розмір хазяйства міг там бути коло 3 га. Подібні відносини існують у Румунії, такі були вони в Радянському Союзі перед колективізацією. В той час, як у середній і в західній Європі число людей, що живуть з хліборобства, 40 на кв. клм., а в Данії — 35, становить воно в аграрно-переселеній Україні та Галичині 100—160 на кв. клм. В це число включено й чинних у господарстві членів родини. Таке аграрне перенаселення має за наслідок те, що господарські вироби споживаються на місці. А тому нема тут місця для витворення капіталу, що потрібний для інтензифікації хліборобства. З другого ж боку робітня сила хліборобського населення в хазяйствах незадовільно використана. Різку протилежність до тубільчих хліборобських хазяйств тих країн творять німецькі хазяйства, зокрема в Банаті і в надчорноморському районі. Ці збіжжявирібні, капіталістично побудовані німецькі хліборобські хазяйства могли щодо продукції тримати крок з великими господарствами, а навіть подекуди, як, прикладом, у південній Україні, їх навіть і випереджати. Степова частина цього збіжжявирібного району з його спорадичними засухами, що можуть спричиняти катастрофальні неврожаї, установлює щодо розміру хазяйства певний мінімум (15—25 га), щоб хазяйство при неврожаї було здібне вдержатися. Також і ступінь напруги хазяйства мусить бути досить сильний, щоб воно було в стані обробляти важкий ґрунт. Нехтування цим законом може привести до того, що власники хазяйств при неврожаю помруть із голоду, бо тут для карлуватих і малих хазяйств бракує побічний зарібок у силу однакового розміру хліборобських хазяйств. Це було узглядене свого часу при поселенні німців-колоністів. Розмір їхніх господарств тоді був доцільно установлений коло 15—60 га. Закони про поселення (наприклад, закон для колоністів у б. Росії) і панівні в німців звичаї передачі землі у спадщину зробили розкавалкування хазяйств неможливим, а принаймні дуже його загальмували. Тсму в німців не могло повстати жодне нежиттєздібне карлувате хазяйство. Надбукот хліборобського населення шляхом внутрішньої колонізації переходив у новозасновані села. Ось так витворювалося там здорова хліборобська верства.

У протилежність до західньо- і північно-європейського хліборобського господарства тубільчі хлібороби східних країн не зуміли використати досягнень великої посілости. Малі хліборобські хазяйства цих районів мають половину, а то і третину тих прибутків, що їх можна досягнути в великих. Наслідком аграрних реформ вирвано з капіталістичного продукційного обігу приблизно 15 міл. га (без б. Росії) найліпшого збіжжядайного ґрунту Європи й повернено його в стан, що нагадує нам натуральне господарство. З погляду плекання культур відбувся поворот від капітал-інтензивних культур (пшениця) до капітал-екстензивних (кукуруза).

Крім того відбулося пересунення на користь ярового посіву. Все це мало за наслідок, що прибутки в поодиноких країнах упали в середньому на 20—25%. І, як це можна було передбачати, розподіл великих хазяйств аграрної кризи не розв'язав. Сьогодні, по тому розподілі, скрута з землею й попит на неї такі самі, як і перед аграрними реформами.

Головне завдання державних мужів тих країн це звайти шлях, що міг би вивести їхні країни з такої хронічної аграрної кризи. Націонал-соціалістична революція в Німеччині вирівняла шляхи для німецького народу. Державний закон про спадщинні хазяйства, про хліборобський стан і попередні заходи уможливили німецькому хліборобству перебороти господар-

ську депресію і воно, збільшуючи з кожним роком продукцію, тим самим забезпечує прогонування німецького народу. Переселенням і вселенням хліборобська верства збільшена й підсилена. Одначе всі ці заходи дуже відрізнялися від тих аграрних реформ, що їх проведено ж свого часу в південній і східно-південній Європі. Крім того, що поселенцям і переселенцям ставлено вимгу мати конче потрібні моральні й господарські передумовини, щоб з успіхом господарити на своєму хазяйстві, при творенні нових хазяйств ще звернено увагу й на те, щоб новоповсталі хазяйства являли собою також і певне господарське, працівне та прожиткове забезпечення. Рівно ж і призначені до розділу хазяйства уважно досліджували, щоб запобігти марнуванню народно-господарських цінностей. Також і право власности цілковито й повністю респектовано тим, що власники великих маєтків можуть продати їх з вільної руки переселенським товариствам, а при примусовому вивласненні в прикордонних смугах одержують відповідну винагороду. Отже — ні в якому разі не відкидається велике хазяйство, бо усвідомлено, що схоронення великого хазяйства має безумовно свої вигоди. До розділу призначаються тільки ті хазяйства, що чомусь нездорові, і власник постановив продати таке господарство з вільної руки.

Раціональний розмір хліборобського хазяйства не можна встановити на основі статистики даних, урядових розпорядків, чи ж на основі попередніх загально усталених норм. Він залежить від якості ґрунту, клімату, від господарських будов і від можливостей поліпшувати ґрунт, від вкладеного капіталу, від інтензивности й екстензивности господарства, а ці знову від умовин комунікації. Такж особиста відповідність і здібність голови хазяйства й його родини мають вирішне значіння. Тільки при узглядненні цих передумов можна визначити потрібний у даних умовах розмір хазяйства, що забезпечує родині певний прибуток. Як тільки ці умовини полишити без уваги, зокрема при передачі хазяйства в одноособову спадщину, тоді не можна думати про на довший час усталені аграрні відносини.

Ці принципи були й є закорінені в звичаю передавати господарство у спадщину одній особі без поділу того ж господарства, тим способом існуючі хазяйства, що дають гарантію дальшої праці і прожитку, й далі не будуть руйнуватися при переході до рук наступних поколінь.

З цього ясно, чому в країнах, де панує звичай передавати хазяйство у спадщину без його поділу, не прийшло до пролетаризації хліборобської верстви з усіма тими явищами, що її супроводять.

В тей час, як у Радянському Союзі хліборобська верства й її станова свідомість віддані на знищення, в Німеччині наступає її зміцнення.

-і-

Селянство в колгоспах

Підкреслюючи у своїх «Листах...» класову єдність хліборобської верстви, що спірається на спільний для всіх її членів, незалежно від ступня їх заможности, «спосіб хліборобської продукції» (73), В. Липинський вказує, що навіть вороги цієї верстви, що зпочатку хотіли були підірвати її силу, а значить і вплив, сіючи ворожнечу між так званими «трудовими» і «нетрудовими» хліборобами, нарешті припинили ці змагання, а заходилися коло

того, що справді є «підставою існування нашого класу — за приватну власність». Бо тільки знищення приватної власності на землю може розвалити хліборобський клас, вийнявши з хліборобства його душу, усунувши момент гвочрости з праці хлібороба, що цю індивідуальною працею перетворює, свій власний участок землі. Тільки соціалізація землі — продовжує Липинський — може знищити нашу теперішню класову свідомість, випливаючу зі способу індивідуальної хліборобської продукції, так само як фабрика, вивластивши варстати, знищила цехи і сучасною буржуазно-соціалістичною тендитю знівечила цехову артистичну творчість» (73).

Комуністична партія ставить до політичного впливу селянства консеквентно ворсже, вона навіть не визнає можливості активного політичного впливу селянства в державнім житті. Це часто й одверто висловлювали різні прсвідники комунізму. Преображенський твердить про селянство (хоч безпосередньо його не називаючи), що це клас, якому ніколи, ні при яких умовах «не суждено іметь государственную власть в своих руках» («Правда», №34, 14/II. 1919.). Ленін каже, що для селянства існує тільки питання, якому класу з «городських»: — буржуазії, чи пролетаріатові для нього вигідніше підпорядкуватися.

Троцький закидає Сталінові тенденцію спіратись у рівній мірі на робітництво і на сколективізоване селянство і бачить у цьому доказ бонапартистського переродження сталінського режиму, а Сталін навпаки, немов виправдуючися, підкреслює у своїй промові з приводу введення нової конституції, що надання селянству рівних із робітництвом виборчих прав ніяк не означає скасування диктатури пролетаріату.

Та комунізм не тільки вороже дивиться на всякі спроби селянства виявити свій політичний вплив, він ворожий самій класовій суті селянства, самому існуванню селянства, як класу. І Ленін і Сталін рішуче підкреслюють, що селянин, який веде індивідуальне хазяйство, своєю класовою природою мусить прагнути не соціалізму, а капіталізму.

Отже не диво, що одним із центральних пунктів комуністичної програми є якраз встановлення державної власності на землю, яке є справді вирішним кроком у напрямі переродження соціальної суті немійського населення, — є не тільки знищенням індивідуальної, себто, приватної, власності, але й підставою знищення індивідуальних форм господарювання на землі (землевикористовування), здійсненого через колективізацію сільського господарства.

Трудно не бачити, що колективізація це справді метода знищення класової суті селянства та що боеве гасло «Уничтожение кулачества как класса!» це просто псевдонім, під яким криється скасування як класу, всього селянства, всієї хліборобської верстви, що має з бігом часу і під впливом систематичного перевиховування в колгоспах перетворитися у свого роду сільсько-господарче робітництво, яке в своїй суті буде ближче до міського робітництва, ніж до селянського класу, що з нього воно має створитися.

Таке перевиховування не дало одначе всіх бажаних результатів. Старі селянські психологічні звички та ідеологічні традиції ще дуже сильні в колгоспній масі і виявляються на кожному кроці. Але це не лякає комуністичний провід, який пояснює «возможности действия всякого рода консервативных идеологических течений» тим, що зв'язок «общественного сознания с экономикой» має складний характер, так що «во многих случаях теряется даже видимая связь тех или иных явлений сознания с материальной основой

общества» («Правда», 25. II. 1940.). Комунисти твердо вірять, що «пережитки капитализма в сознании людей безусловно будут ликвидированы».

Треба указати, що те, що ми читали в самій совітській пресі про розвиток відносин на селі, дозволяє нам скептично ставитись до такого більшовицького оптимізму й питати, чи не буде таки мати рацію В. Липинський, що свої вище цитовані слова кінчає твердженням: «Але що вдалося в промисловості, те не вдасться ніколи в хліборобстві» (73). Цього можна сподіватись ще більше, бо політика колективізації досягла того, про що могли тільки мріяти представники й ідеологи хліборобського класу. Вона об'єднала в боротьбі з владою все селянство від найбагатших до найбідніших. Влада стоїть перед єдиним селянським фронтом, до якого часто належать і місцеві урядовці і — навіть місцеві комунисти. Селянин мовчки, але вперто, веде боротьбу за своє індивідуальне господарство. Селянство відстоює свою класову суть і природу. Ця боротьба йде в різних напрямках. Трудно собі навіть уявити, з якою геніальністю селяни вміють знайти й використати во власному інтересі кожну щілину в колхозній системі.

Але є деякі типові явища, до яких совітська преса повертається знов і знов.

* * *

Як відомо, після періоду гострої боротьби, це приблизно на переломі 33/34 року, селянство назвоні капітулювало перед системою колективізації. На початку 1935 року сколективізовані селяни одержали свою славетну «конституцію» — «Примерный устав сельскохозяйственной артели», і офіційна преса проголосила, що селянство зріклося свого реакційного хліборобського індивідуалізму і зрозуміло вигоду великого сколективізованого господарства. Перші роки цей оптимізм був витриманий у пресі досить послідовно, так що певною несподіванкою було Постановлення ЦК ВКП(б) і СНК ССРСР від 27/V 1939 р. «О мерах охраны общественных земель от разбазаривания», з якого стало очевидним, що селянство, хоч воно і зрозуміло, що велике сколективізоване господарство є найдосконаліший тип сільського господарства, почало потроху, непомітно сколективізований земельний фонд розподіляти між собою в індивідуальне користування, прирізуючи клаптики цього фонду до своїх присадибних учасків. Таке прирізування, таке «розбазарювання» колгоспного фонду стало направду загальним явищем:

«В татарській АССР — пише «Правда» від 14/X 1939 — виявлено 130.000 хазяйств колгоспників, одноосібників і інших нечленів колгоспів, що мали лишки присадибних земель. Всього в республіці мусить бути відібрано в користь колгоспів (себто, повернуто колгоспам окремими селянами) 33.693 га. таких лишків!»

Цікаво, що це роздріблювання земель, як і всякі інші форми опору селянства політиці комуністичного центру, знаходять підтримку серед місцевих представників влади і навіть серед місцевих комунистів.

Як я вже згадував, нема ніякого сумніву, що колективізація привела до кінця «клясової» боротьби між окремими прошарами селянства, до створення з цілого селянства єдиного фронту, до якого прилучаються — і до того зовсім нерідко — і місцеві представники влади. Так, напр., пише «Правда» від 3. IX. 1940 у статті «До суворої відповідальности розкрадчів скарбових земель!»:

«Колгоспик свавільно захопив 0,22 га. колгоспної луки. Випадок цей не стурбував ні колгоспне правління, ні місцеві партійні й радянські організації. І не дивно: «Сам голова виконкому Б. сельради комуніст Ш. прирізав собі 0,10 га. землі, четвертину гектара прихватив собі голова артілі «Перемога» комуніст І.»

«Всі ці факти не стурбували також керманичів району. — Виявляється, вони самі дають приклад розкрадачам колгоспних земель. Районні працівники свавільно скопили півдругого гектару громадської луки».

* * *

«Примерний Устав» для колгоспів 1935 р. числився до деякої міри з тим, що колективізація скотарства мала ще гірші наслідки, ніж колективізація пільного господарства і привела до масової загибелі худоби. Неробоча худоба була як-так деколективізована. Це привело до великого зросту приватного скотарства.

Але обмежуючи присадибні ділянки розміром $\frac{1}{4}$ до $\frac{1}{2}$ га, рідко в районах, багатих на землю, до 1 га, уряд явно сподівався, що все ж таки колективне господарство буде основним господарством селян, а господарство на присадибних ділянках буде додатковим, що служитиме задоволенню індивідуальних потреб окремої селянської родини в городині і продуктах скотарства. Але й цього разу індивідуалістична селянська тенденція виявилась дужчою за сподівання комуністичних теоретиків. Селянство скупило всю свою увагу й усю свою любов на цих присадибних карликуватих, але в високій мірі інтензивних індивідуальних господарствах, зробило з них своє основне господарство, а колективне господарство почало розглядати тільки як джерело прибутку, як джерело здобування конче-потрібної для життя кількості борошна та корму для своєї індивідуальної худоби. (Одному селянинові «Правда» закидає, що він із свого присадибного ділянки зробив справжній «ботанічний сад».)

1939 рік, почавши зо згаданої постанови про «розбазарювання» колгоспних земель, приніс з собою взагалі різке загострення колективізаційного курсу.

Комуністична влада вживає всіх заходів, щоб колективне господарство зміцнити, а індивідуальне на присадибних ділянках підірвати; вона намагається завести колективізоване скотарство, а індивідуальне унеможливити. Уряд приписує колгоспам завести «товаринницькі ферми», а з другого боку — він обмежує видачу селянам на трудовні кормів, видаючи замість того гроші.

Так «Правда» від 23. XI. 1940 вказує на те, що: «з 2.064 центн. сіна та конюшини по трудовнях розподіляється тільки 244 центн., а решту по-лишено на годівлю громадської худоби».

Але навіть не дивлячись на ці заходи господарського тиску селянство й далі відстоює своє індивідуальне скотарство. Воно вперто — як на це скажиться радянська преса — не продає колгоспам своєї «індивідуальної» худоби. Воно не засновує тваринницьких ферм, або робить це тільки про око.

Є такі колгоспи, пише — «Правда» від 10. IX. 1940, які «не обзавелися ніодною фермою, чи ж створили неповновартісні ферми. В деяких кол-

госпах..., наприклад, придбають собі кнура чи барана і вже вважають, що ферма створена».

Але селян не тільки ж створюють колгоспних тваринницьких ферм, навпаки — вони розводять і беруть собі на їжу колгоспну худобу.

«Правда» від 27. IX. 1940 р. подає статтю під наголовком «Розбазарюють громадську худобу колгоспів» і вказує на те, що «багато худоби упливає з ферм на громадське живлення».

* *
*

Далі безсумнівний вияв господарчого індивідуалізму — боротьби за використання накиннутих населенню силоміць колективних господарчих ферм у індивідуальному інтересі — це тактика селянства, що має на меті використовувати колгоспи тільки як джерело заробітку, навіть чисто сезонного. Тактика, що до неї прилучаються й міські робітники.

Колгоспна система привела до такого парадоксального явища. Робітники, що їх колгоспи мусять наймати в гарячу добу для виконання нагальних праць, одержують платню, що значно вища за той заробіток, що його одержують колгоспники в формі трудовнів. Сама «Правда» від 29. XI. 1939 р. визнає, що, наприклад, у колгоспі « II. жовтень» трудовень просто «пльовий» (мізерний).

Це приводить до того, що селяни-колгоспники йдуть на заробітки до міста, де вони заробляють краще, ніж у колгоспі, або з продуктами свого індивідуального господарства на базар, а на гарячі сезонні праці правління колгоспів мусять наймати робітників, із міст, або виписувати з міст т. зв. «соціалістичну поміч»^{*)}. «Виходить таким чином — пише «Правда» від 13. VIII. 1940 р. — що в найгарячішу добу, в жнива в колгоспі влаштувують вихідні дні; колгоспники йдуть на базар, а в цей час з міста приїжджають робітники і службовці і працюють за колгоспників. Стан більш, як дивний!»

Це питання дуже цікавить радянську пресу, знов і знов «Правда» повертається до цієї теми.

Трудно сумніватися в тому, що такий «більш як дивний стан» явище загального характеру. З дуже цікавої кореспонденції у «Правді» від 24. VIII. 1940 р. під наголовком «Лжеколхозники» (фальшиві колгоспники) читаємо:

«Є в артілі «Друга п'ятилітка» своєрідна й досить значна група кочівних колгоспників, сьогодні він у колгоспі, а завтра, дивні, перепродав майно, дременув в якийсь радгосп, або в підмійське хазяйство, або будівництво. Але й там вони довго не затримуються, знова повертаються, знова вимагають, щоб дали все, помогли обзавестися хазяйством».

Селяни повертаються з тих сторонніх промислів або з строкових робіт у радгоспах голівне підчас гарячих польових праць, коли трудовні на основі нових розпоряджень уряду обраховуються в подвійному розмірі.

Так «Правда» від 20. I. 1940 р. у статті «Про трудову дисципліну в колгоспах» пише:

^{*)} Себто, користуватись працею робітників, що їх примушують у вихідні дні їхати на сільсько-господарські праці.

«Як відомо, в перші 15—20 днів жнив колгоспникам, що працюють там, трудодні обрахувались у подвійному розмірі... багато колгоспів... по упливі 15—20 днів... припинило подвійне обрахування трудоднів... були й такі колгоспники, що підчас обрахування трудоднів у подвійному розмірі, працювали добре, а коли колгоспи перейшли на звичайну оплату труда, вони перестали виходити в поле... В деяких колгоспах — продовжує «Правда» — є фальшиві колгоспники — летуни, вишукувачі легкої праці й довгого карбованця. Вони вандрують із колхозу на завод, із заводу в колгосп, роблячи величезну шкоду і колгоспам, і підприємствам».

Частина колгоспників працює в колгоспах, випрацьовує мінімум трудоднів, навіть не для заробітку, а для легалізації, для того, щоб зберегти членство в колгоспі. «Ці люди заробляють мінімум трудоднів тільки для того, щоб схоронивши за собою права колгоспників, розширювати особисте хазяйство, спекулювати» («Правда», там таки).

* *

* *

Отже — з самої радянської преси видно, що селянство веде вперту боротьбу за свою традиційну (індивідуальну) методи праці. Воно всіми легальними й нелегальними методами намагається розширити і зміцнити своє індивідуальне господарство. Всю всіми способами саботує колективне господарство. А там, де воно з ним числиться мусить, старається використовувати його так само, в своєму індивідуальному господарчому інтересі — з одного боку — як основу легалізації свого особистого становища, а з другого — як джерело сезонних заробітків.

Селянин не відчуває себе в цьому господарстві господарем. Він відчуває себе в відношенні до того господарства стороннім заробітчанином.

З думок і подій

Адольф Гітлер про основну націонал-соціалістичну ідею і про демократію в своїй промові з 30. I. 41 року.

«Коли я 1918 р. з лазарету до дому йшов і потім зиму з 1918—19 рр. пережив, стало тоді мені, як і багатьом іншим ясно, що від наявного тоді в Німеччині політичного світу відродження не можна сподіватися. І тоді я, як і багато інших, почав шукати. Тоді повстала концепція, що згодом у формі націонал-соціалізму здобула собі німецький народ, вийшовши з пізнання, що німецька нація впала тому, що вона дозволила собі розкіш своєю силою розтратити всередині себе. За вічно діючим законом ця розтрата сил усередині знищила її силу назовні. Тодішня демократія природно мала надію здобути дружні симпатії інших, але вона з нічим іншим не познайомилась, як з голим егоїзмом жорсто-

ких, підлих фінансових інтересів, що почав тоді плюндрувати все, що тільки могло. Годі було сподіватися чогось іншого. Жереб був кинутий: одне мені було ясне: кожне справжнє піднесення не може мати свого початку ззовні, але тільки всередині. Поперше мусить німецька нація зазнати новопорядкування свого внутрішнього політичного життя, що уможливило б усю силу Німеччини, а перед усім хоч би ідеалістичну, знову з'єднати. Ця ідеалістична сила, як річ тоді укладалися, була в двох таборах, у соціалістичному й націонал-соціалістичному...».

«Ми заступали тоді пізнання: коли німецька нація не направить свого становища супроти світу, себто, коли знову

не стане фактором сили, тоді матиме во-
на фактично на 20 міл. чоловік менше.
Бо можна було це обрахувати: безро-
бїття ширилося з року на рік, а з ним
їшла бездієвість у національній кон-
цепції і в господарському плануванні.
Безнастанна зміна режиму забороняла
будь яке передбачення на довші часи
Проекти по трьох місяцях не мали біль-
ше ніякого сенсу, тому що ніхто не міг
знати, чи буде він по трьох місяцях
далі управляти. Один сказав: «Пощо я
маю відсувати те, що інші погано зро-
били?» — а інший казав: «Чому я маю
це ліпше робити, коли на це місце сяде
інший?»...

«Ми вибрали дорогу, що лежала між
двома екстремами. Спершу ми підлягли
вже одному екстремові, ліберальному
індивідуалістичному, що ставив індивіда
не тільки в центр світогляду, але й цілої
чинності. По другому боці стояла теорія

людства, як універсального поняття. По-
між цими двома екстремами стояв тоді
наш ідеал: народ, ув якому ми доба-
ємо духову й тілесну спільноту, що її
хотіло і витворило Провидіння, в яку
ми вміщені і якій ми можемо все наше
буття витворювати. Ми свідомо підпо-
рядкували наші думки цій меті, прилад-
нали до неї інтереси, всі заходи приве-
ли в співзвучність із нею. Так повстав
націонал-соціалістичний світ думок, що
являє собою переборення індивідуалі-
зму, але не в тому розумінні, що він урі-
зує індивідуальну здібність або ослабляє
ініціативу одиниць, але тільки в тому
розумінні, що понад індивідуальною
свободою й понад кожною ініціативою
одиниць стоїть спільний інтерес, що цей
спільний інтерес це те, що регулює, ви-
значає, коли треба, гальмує, коли треба,
також і наказує...».

Радимо нашим землякам читати й читати «Листи до Братів-хліборобів»
В. Липинського. Ми, українці, можемо бути горді, що з себе видали лю-
дину такого формату, як Липинський.

Уважний читач В. Липинського побачить співзвучність між В. Липин-
ським і Адольфом Гітлером щодо загальних тез, а подекуди й повну згоду.

Різниця ж між ними в практично-організаційних лініях. І це зрозу-
міло. Обидва вони щиро віддані націоналісти, але один німець, другий укра-
їнець. А це означає, що їх практичні будови так різняться одна від одної,
як різняться українська земля від німецької, українська історія від німець-
кої й нарешті — українська вдача від німецької вдачи.

А тому в висліді в Німеччині повстав націонал-соціалізм з відповід-
ними висновками щодо організації творчих державно-національних сил
країни; в Липинського ж — конструкція класократичної Трудової Монар-
хії, як єдина можливість і база й форма для об'єднання розпорошених
і розсварених українських сил та для їх організації в боротьбі за власну
Державу та її вдержання.

Б. Г.

„Майн Кампф і ро вартість монархії“.

Наші націоналісти люблять покликуватися на приклад Адольфа Гіт-
лера, що він усунув монархію. При цьому вони одначе забувають, що при-
чини усунення монархії в Німеччині специфічно німецькі, що не мають ана-
логії в українських відносинах. Насамперед незаперечним фактом є, що мо-
нархія Вільгельма II. зробила ряд значних невинуватих помилок і в внут-
рішніх і в зовнішніх питаннях. Натомість українська історіографія вже
повні виправдала українську монархію 1918 р., стверджуючи, що Україн-
ська Держава нової дати фактично, як зрілий державний твір, існувала
тільки за Гетьманства 1918 року.

В «Майн Кампф» (стор. 259. і 300.) Гітлер вичисляє подрібно всі
слабі боки німецької монархії зперед світової війни: безкритичне обо-
жуння особи монарха, безхарактерність і нездібність радників і оточення
монарха, що не вміли звернути йому увагу на його помилки й т. д. Ці по-

милки в нас не можуть мати місця. Ідея Трудової Монархії вже в самому заложенні робить Монарха найвищим слугою Нації, а що до оточення Гетьмана, то ми, гетьманці, пам'ятаємо добре слова нашого вчителя В. Липинського: «будете мати такого Гетьмана, якими ви самі будете» — і тому прикладаємо до себе найвищі вимоги.

Про вартість самої монархії, як установи, Гітлер висловлюється з найбільшим признанням. Цю оцінку монархії («Майн Кампф», стор. 305.) подаю на цьому місці в українському перекладі:

«Але проти всіх цих і багатьох інших недомагань (монархії, ред.) були й безперечні вартості. Насамперед стабільність цілого державного правління зумовлення монархічною формою влади а далі витягнення навіть найостаннішого державного уряду з виру спекуляцій честолюбних політиків. Далі: шановність самої установи, як також її повага (авторитет), угрунтована вже тим самим, також висування урядничого корпусу, а особливо війська понад рівень партійно політичних зобов'язань. До цього ще треба додати добру прикмету особистого втілення верху держави особою монарха і приклад відповідальності, яку

монарх мусить сильніше нести, як припадкова юрба якоїсь парламентарної більшості; чистість німецької адміністрації, що навіть увійшла в приказку, належить приписати саме цьому. Нарешті культурна вартість монархії була для німецького народу висока й могла дуже добре вирівняти інші слабі боки. Німецькі монарші столиці все були придухом того духа штуки, якому за наших зматеріялізованих часів грозить що-раз більше вимертя. Те, що німецькі князі зробили для штуки й науки саме в XIX. св., було зразкове. В кожному разі нашого часу з тим не можна порівняти»...

Думаю, що ці твердження про вартість німецької монархії можна, особливо коли згадати, як багато для української культури зробили гетьмани, а зокрема Гетьманство 1918 року, цілком слушно прикласти й до Гетьманської Монархії. О. Г.

Безбожництво в Радянщині.

Для багатьох і досі не ясне, що боротьба проти Бога й релігії — це головна підвалина комуністичного світогляду. Дехто ж думає, що ця боротьба тепер там вже підпадає. Але факти кажуть про щось інше. Так у московській «Правді» (24. I. 41) читаємо в статті «15-ліття газети «Безбожник»*) таке:

«... На жаль, багато і краєвих, і обласних, і районних газет або цілком не займаються антирелігійною пропагандою, або ведуть її від випадку до випадку.

Це правда, що час працює на нас. Але заспокоїтися, бути пасивним глядачем процесу відмирання релігії, що приходить перед нами, нема ніяких підстав. Поки в советській країні лишаються мільйони віруючих, антирелігійна пропаганда й агітація повинні вестися беззастанно. Без цього нема комуністичного виховання (підкреслення наше. Б. Г.), бо релігійні пересуди й пережитки являють собою дуже серйозну пере-

шкоду на дорозі до комуністичного суспільства. Преса, ця найгостріша зброя партії, як і давніше, повинна займати бойовничу позицію, незмінно кермуючися вказівками товариша Сталіна:

«Ми ведемо пропаганду й будемо її вести проти релігійних пересудів. Законодавство країни таке, що кожний громадянин має право визнавати яку хоче релігію. Це справа сумління кожного. Але, провівши відділення церкви від держави і проголосивши свободу віровизнання, ми рівночасно схоронили за кожним громадянином право боротися шляхом переконання, шляхом пропаганди й агітації проти тої чи тої релігії, про-

*) «Безбожник» почав виходити в 1922 році. З 1925 по 1937 не виходив.

ти кожної релігії. Партія не може бути нейтральною в відношенні до релігії, й вона веде антирелігійну пропаганду проти всіх і всяких релігійних пересудів, бо

вона стоїть за науку, а релігійні пересуди йдуть проти науки, бо кожна релігія це щось протибіжне науці».

Щодо останньої аргументації і ставлення науки (знання) в протибіжне становище до релігії (віри), то варто її порівняти з статтею визначного науковця п. І. Мельника в цьому ж числі «Н. в П.». Не кажемо вже про те, що справжні сучасні науковці стоять на цілковито інших позиціях, ніж автор вищенаведеної «Правдою» цитати. Важливе одначе інше: той, хто хоче назвати себе антикомуністом, неминуче має встати на релігійний ґрунт.

Б. Г.

Нова радянська комедія.

В театрах радянської України йде тепер нова п'єса А. Корнійчука «В

Але щось тут не все в порядку, бо далі автор фейлетону пише:
в цій комедії авторіві

«пошастило поставити найважливіші проблемами колгоспного життя, показати в мистецьких образах боротьбу за укріп-

лення й розвиток соціалістичного устрою, проти пережитків капіталізму...».

Так сцінює устами нашого ж земляка, І. Лисенка, секретаря ЦК КП(б)У по пропаганді, Москва, бо

«А. Корнійчук з любов'ю змальовував колгоспний уклад: це — трудящі, боеві со-
вих людей соціалістичного села — особ-
ливо молодь, — що їх виховала партія, вєтські люди...».

Але щось тут не все в порядку, бо далі автор фейлетону пише:

«І всюду можна чути захопленні відгуки глядача... Тим більше дивно й незрозуміло, що журнал театральної творчості і критики «Театр» цілком незаслужено зганив цю постановку Київського театру ім. Ів. Франка. Театральний критик А. Борщаговський на шістьох сторінках, ласкаво відданих йому редактором журналу І. Альтманом, ганив і драматурга і п'єсу в статті під наголовком «Всупереч здоровому розумові» («Вопреки здравому смыслу»); ганив ніби за «ігнорування здорового розуму, правдоподібності сценічних ситуацій і звичайної логіки»...

«А. Борщаговський накидується й на театр ім. Ів. Франка за постановку комедії «В степах України»...».

«Ми думаємо, що це сталося в значній мірі тому, що і автор статті, і редакція журналу «Труд» мало обізнані про ті справді глибокі процеси, що відбуваються в нашому селі у зв'язку з реалізацією історичних постанов партії й уряду про сільське господарство. Це сталося тому, що вони дуже мало знають, або не хочуть знати реальну дійсність — ту дійсність, що її мистецьки показав у своїй п'єсі драматург А. Корнійчук».

Не думаємо, що ця полеміка вив'язалася з розходження істотного. Цього там, по той бік греблі, не буває, бо не сміє бути. Чому Борщаговський виступив «проти» А. Корнійчука, а І. Лисенко за, ми не знаємо, але цікаво порівняти те, що пише «Правда», з тим, що подаємо ми (в цьому числі на іншому місці) на основі писань тої ж самої «Правди» чи «Комуніста» (Київ), про настрої українських хліборобів.

Б. Г.

Грубе порушення рішень партії й уряду на Полтавщині.

Під таким наголовком в «Комуністі» вміщений лист якогось д. Жукова.

Подаємо цей лист повністю, бо він — добра ілюстрація до поданого на цю тему матеріалу на іншому місці цього числа «Нації в Поході»:

«13. листопаду в «Комуністі» була вміщена кореспонденція під заголовком: «Порушники закону та їх покровителі». Йшлося про те, що в Гельмязівському і деяких інших районах Полтавської області відповідальні і радянські працівники самочинно поширювали площу своїх садів зверх встановлених норм. При чому області організації, зокрема, обл. прокуратора, не реагували на подібні факти. Здавалося, що Полтавський обком КП(б)У і виконком обласної Ради депутатів трудящих, а також облпрокуратура відразу ж вживуть належних заходів до осіб, які дозволили собі порушити рішення партії і уряду. На жаль, цього не сталося. Ніякого «руху води» в обласних установах не видно. Тут лише самі себе заспокоюють: «Ми про це й раніше знали». «Обком ухвалив уже чимало постанов у подібних справах».

Треба признати, що заяви ці нічим не грішать проти правди. Полтавський обком партії, як в цьому не важко переконатись, звернувшись до документів, — дійсно ухвалив уже чимало постанов у справах порушників постанов ЦК ВКП(б) і РНК СРСР. «Про заходи охорони громадських земель колгоспів від розбазарювання». Але в тому то і справа, що ознайомлення з суттю цих рішень з безпечністю доводить: саме **неправильні** рішення обкому і зробили можливим те, що порушення закону про землекористування стали в Полтавській області такими частими. Ось рішення Полтавського обкому КП(б)У від 27. липня 1940 р. Обговорювалися питання про випадок поширення площі садів зверх встановлених норм у Велико-Кринківському районі. В рішенні обкому говориться: «Вказати бюро Велико-Кринківського райкому КП(б)У за зневажливе ставлення до виконання постанови партії і уряду. За допущену халатність і незаконне привласнення земельних ділянок (підкреслення наше — І. Ж.) голові виконкому райради Гадзевичу поставити на вид».

Ось друге рішення обкому — від 16. вересня 1940 року. Обговорювалося питання про масове порушення закону чорнунинськими районними відповідальними працівниками. В рішенні записано: «За безпринципне ставлення до виконання та допущення порушень постанови Раднаркому СРСР і ЦК ВКП(б) від 27. травня 1939 р. секретарю Чорнунин-

ського району КП(б)У Гриценко і голові виконкому райради Очеретському оголошити догану. Нагадати секретарям райкомів КП(б)У і головам виконкомів райрад, що рішення партії і уряду виконуються незадовільно, допускають порушення цих постанов самі керівники райоів». Третє рішення бюро обкому — від 21. жовтня 1940 року. Йдеться про порушення закону у Гельмязівському районі. Записано: «За непринципове та за невідверте допущення помилок в порушених постановах ЦК ВКП(б) і РНК СРСР від 27. травня 1939. та від 28. липня 1939 р. та за використання в особистих цілях лишків 0,25 га присадибної землі голові виконкому райради Тютюннику поставити на вид».

● Документи, наведені вище, характеризують ряд районних працівників, які не боролися проти розбазарювання громадських земель колгоспів, але й самі брали на себе ініціативу порушення постанови ЦК ВКП(б) і РНК СРСР, ініціативу порушення Статуту сільгоспартії. Полтавський обком КП(б)У тільки по-благливу журив цих працівників, ставлячим їм їх злочини «на вид». І це в той час, як у постанові ЦК ВКП(б) і РНК СРСР від 27. травня 1939 року в категоричній формі сказано: «Установити, що секретарі райкомів партії і голови райвиконкомів, а також інші партійні і радянські працівники, які допускають розбазарювання громадських колгоспних земель і збільшення розмірів присадибних ділянок колгоспників зверх передбачених статутами норм, підлягати-муть зняттю з постів, виключенню з партії і віддачі до суду, як порушники закону».

Чи не ясно, що наведені рішення Полтавського обкому КП(б)У являють собою порушення вимог партії і уряду?

Звичайно, і в Полтавській області деяких осіб віддано до суду. Але кого саме? В Гельмязівському, напр., районі притягнені до судової відповідальності старший землевпорядчик Замятін і завідувачий райземвідділом Шрамко. Це ті самі особи, які перші підняли голос проти порушників закону в районі і поставили питання про їх дії перед обласними організаціями. Основні ж районні працівники, які самочинно загарбали колгоспну землю і користувалися нею, одержали тільки партійні стягнення, декому

поставили на вид, декому оголосили догану.

Чи доводиться після цього дивуватися тому, що випадки поширення площі садив зверх встановлених норм у Полтавській області тривають? Тільки 6 листопада завідувачий Полтавським облземлевідділом тов. Кузьменко і старший ревізор землевпорядкування тов. Марченко надіслали до обкому КП(б)У і

виконкому обласної Ради депутатів трудящих два списки порушників закону, в яких фігурує чимало відповідальних районних працівників.

— Що зроблено в області у зв'язку з подачею цих списків? — запитали ми завідуючого Полтавського обласного землевідділу тов. Кузьменка, — нічого. Ів. Жуков».

В ненормальних умовах точиться боротьба хлібороба за свій споконвічний уклад, боротьба проти згвалтування його природи, проти знищення десятками років вироблених нахилів та звичаїв... І, як бачимо, життя дужче за надумані схеми. З наведеного допису ясно видно, як проти одного колективу — уряду й партії — з їх колективізаційними експертами в хліборобстві створюється ніде незаписаний, ніким непланований, а проте органічний хліборобський колектив. Ба, за ним, як це видно з допису, тягнуть руку й низові партійні робітники, навіть і прокуратура на місцях.

-З.-

Приклад гідний наслідування

«Нація в Поході» радо уділяла місце й уділяє місце статтям на популярційні теми. Багато лиха зазнавав український нарід впродовж своєї історії. Бували такі доби, що цілі великі простори лишалися без населення, а все ж на час перед світовою війною українці знова вщерть заповнили свій земельний простір, ба, вийшли поза його межі та колонізували великі й далекі чужі простори. При чому треба згадати, що ще в другій четвертині ХІХ ст. величезні херсонські степи були майже пустопорожні. Сила була в великій розродчій здібності українського народу. Недарма ж склалося прислів'я: козацькому роду нема переводу.

Та сучасний стан викликає в кожного патріота велике затривоження. Мільйони наших братів умерло з голоду, багато-багато чи не найліпшого елемента, елемента, що ставив опір чужій силі, наклало головою, сила людей поневіряється по далеких північних закутинах, покутуючи гріхи своїх легковажних провідників. А серед тих, що живуть, застрашило ширяться венеричні хвороби. Один спостерігач, що мав нагоду бачити українців у 1914 році, побачив їх у 1939 році; «знаєте» — казав він — «коли б мені хтось сказав таке, я не повірив би, але я бачив це на власні очі, бачив жахливу різницю між тими з 1914 року й цими з 1939. Там були дебелі, високі красуні, просто велитні, а це щось миршаве, карлувате...».

Це з фізичного боку, а про моральний стан нема що й казати.

Не добре в нас і серед еміграції. На еміграцію ж вийшла здебільша українська інтелігенція. А її приріст має величезне значіння. Провідницькі здібності плекаються в родах поколіннями. На жаль, тут доводиться ствердити втечу перед життям, страх труднощів. Не раз доводиться чути: божевільні люди — дітей завели! В основі — повна невіра в Бога і в свої власні сили. Наш нарід інакше жив і думав; він це просто й невибагливо формулював: дав Бог діти, дасть і на діти. І йшов через віки, їх лиха та страхіття.

Тому з радістю хочемо вказати на один приклад із нашого життя, що може багатьом із нас за науку правити. У панства Дамяна й Ганни Грабових 31. XII. 1940 року народився хлопець, за порядком дванадцята дитина. З тих дванадцяти двойко померло, решта (9 хлопців і одна дівчинка) живі й здорові. Дамян Грабовий (род. 10. XI. 1898 р.), як і його дружина Ганна (род. 8. VIII. 1897 р.), родом із Галичини. Вони здавна проживають на еміграції в Німеччині (Дельменгорст). Батько працює на фабриці, а дружина його теж працювала аж до 5. дитини. Тяжко було жити, але подружжя виховало своє численне потомство, без огляду на те, що, як пише нам Д. Грабовий: «друзі і знайомі мені життя тяжким робили, і з глузпоти глузували з мене, що я таку величезну родину маю! Це бездітні — самолюбці. Я гордий на свою мову й мої діти багато української мови навчилися від своєї бабуні. Тепер ми в моїй хаті сфотографувалися й посилаємо Вам світлину, що її Ви прохали».

Слава відважному українському подружжю! Бажаємо родині Грабових усього доброго!

З Української Державницької ідеології

«Патріотизм, на якому будуються держави і нації, це віра, це спокій душі, а не бізнес з надією на «добрі проценти», і не акторство з надією на оплески і дарунки юрби. Політичними творцями можуть бути тільки ці, що жертвують собою за те правдиве, добре, законне, необхідне,

в яке вони всією душею вірять. Бо за дійсну жертву, потрібну для творчости, не в стані нагородити ані монарх, ані «признання народне»; вона не оцінюється ані похвалою, ані зисками. Тільки в глибокій вірі вона знаходить своє оправдання і свою внутрішню радість. Тільки вірою можна

перемогти змучення од жертв і з віри можна черпати енергію на нові жертви. Тільки віра рятує од гіркого несмаку, рятує од повної нездатності до дальшого зусилля, яке є завжди наслідком безвір'я і впливаючого з нього почуття безцільності та непотрібності жертв.

„Dulce et decorum est pro patria mori“.

— казали старі римляни. Солодко і почесно було їм умірати за батьківщину, бо вони знали, що складають жертви «за друзі своя». За друзі — тобто, за тих, що однаково, як вони вірили, того самого, що й вони хотіли. і жертву їхню — потрібну для здійснення заповітів спільної віри — уміли цінувати тому, бо і далі буде існувати ця сама спільна віра і далі за здійснення її заповітів мусять складатись все нові й нові жертви. І чи не знищать у коріні між собою всяку здатність до жертв такі «національні» провідники типу політичних спекулянтів, яких віра залежить «од орієнтації»; які, наприклад, сьогодні співають славу «мученикам за ідею держави», а завтра проголошують гасло, що нація може прекрасно існувати і без власної держави. Чи може державно існувати така «демократична», на множество «народних партій» поділена нація, яка не витворить в собі спільної, всіх об'єднуючої політичної віри; нація, серед якої немислимою стає жертва для батьківщини, для нації, для держави, для своїх, бо цей «свій» це найлютіший ворог, що не жертв і не посягає для спільної віри, а якоїсь підлости та нікчемних вчинків од земляка свого (щоб тільки могли його скомпромітувати) же і в них свою найбільшу радість має...».

(В. Липинський, «Листи... стор. 364.)

«Уявлю собі, що якась нація має провідну верству з якнайбільше розвиненими прикметами, потрібними для політичної активності, для витворення руху. Отже ця верства буде мати дуже сильні стихійні хотіння поширення і влади, скріплені сильним містицизмом віри в законність та правдивість цих хотінь, з усіма наслідками, випливаючими з такого містицизму: завзяттям, витривалістю, непохитністю, жертвенністю, сміливістю, рішучістю і самоповагою. Чи така нація має тим самим вже всі необхідні дані для доброї національної політики, забезпечуючої її існування шляхом доброї організації своєї власної влади і будови власної держави?»

Розуміється ні! Бо для доброї організації влади і будови власної держави, крім здатності провідної верстви до руху та активності ще треба, щоб ця верства порушувала та вела націю в однім напрямі,

і щоб її активність відповідала степені восприймчивості на рух з боку порушуваних нею пасивних мас.

Коли провідна верства не потрапить обмежити свого імперіялізму якоюсь одною дисциплінуючою, обмежуючою формою політичної організації і не потрапить обмежити свого містицизму якимись спільними для цілої нації дисциплінуючими і здержуючими догмами громадської моралі, то вся її активність розпорошиться і обернеться на руїну, а не на будування».

(Там таки, стор. 367.)

«Без відповідного обмеження основних прикмет руху: імперіялізму і містицизму провідної верстви, не може бути серед неї єдності, послуху і внутрішньої дисципліни, які рішення про її здатність до проводу та організації і тим самим рішення про буття або небуття держави та нації.

Чи можлива така єдність і внутрішня дисципліна всякої провідної верстви (навіть найбільше «демократичної» навіть такої, що себе за найправдивіших репрезентантів «народу» вважає), коли в цій верстві не виховано прикладом відповідної організації поняття чести, яке здержує поодиноких членів цієї верстви від нечесних, тобто, для інших шкідливих, вчинків навіть тоді, коли б ці вчинки були для одиниці дуже корисні?»

Чи можуть організувати інших і вимагати для себе од інших поваги і послуху ці, що самі ніколи нікого не поважали і не слухали, що не бачили навіть таких людей, які когось поважають та слухають, і що оцим придбаним послухом не навчились здержувати свого власного імперіялізму і своєї віри в абсолютну правдивість та непомильність своїх особистих хотінь і своїх особистих вчинків?»

Чи можуть вимагати од інших вірності для себе і для своїх ідей ці, що самі ввесь час зражують: що не уміють обмежити свого кожного бажання влади і поширення себе (прикритого кожночасно все новими «віхами» якогось нового містицизму) вірністю вже раз установлений владі і вірністю вже раз прийнятим догмам та ідеям?»

Чи врешті можуть довго і добре правити тими слабшими і пасивнішими, з яких складається всякий «народ», ці, що своєї більшої сили, яка їх винесла «на чолу народу», не уміють обмежити великодушністю, правдолюбністю і почуттям відповідальності за свої вчинки перед слабшими, без яких і сильніші існувати б не могли?»

(Там таки ст. 370—371.)

Адміністрація часопису „Українська Дійсність“

проводить експедицію і рахівництво преси:

«НАЦІЯ В ПОХОДІ» і «УКРАЇНЬСЬКА ДІЙСНІСТЬ».

Передплату на ці часописи посылати лише на слідуючі наші конта:

В Німеччині і в Протектораті — на складанки поштової щадниці в Празі на конто: «Čís. 73.610 Mykola Rossinevyc, Praha-Nusle II.»:

В Генерал-Губернаторстві — на складанки пошт. щадниці в Варшаві на: «Konto Nr. 531. Creditanstalt-Bankverein Filiale. Krakau: PSchA: Warschau» на рахунок: «Sender-Konto Klemens Trofimenko».

В Словаччині — на складанки пошт. щадниці в Братиславі: «Čís. 4100. Městská spořitelňa, Bratislava» на рахунок: «Čís. 238. Ing. Ilarion Nazjuta»:

Замовлення реклямації та зміну адреси направляти тільки адміністрації: „Ukrajinská Djijsnist“ Praha II., Mezibranská 9. Protektorat Böhmen und Mähren.

Замовляйте Гетьманську літературу, яку маємо на складі:	Ціна К
Володимир Левицький. Українська Державна Путь	5.—
М. Тимофіїв. Хліборобський банк	5.—
Хліборобська Україна — комплект 5 томів (50.—)	30.—
Комунікат Прес. Відділу Гетьм. Управи 5. VI. 1939	4.—
Бюлетень Гетьманської Управи, ч. ч. 3, 4, 9, 12, 13, кожне по	4.—
«Нація в Поході», старі числа, одинарне число по 2-50, подвійне	5.—
Др. О. Назарук. Слово до українських людей доброї волі	8.—
«На Відсіч», ч. 8—9 багато ілюстроване, ювілейне число (10.—)	7-50
«На Відсіч» ч. 12—13, ілюстроване (5.—)	2-50
«Українська Дійсність» ч. ч. 1, 2, 3, 4, орган К. О. С. Г. Д. в Протектораті по	2-50
П. Цуровська-Россіневичова. 21 народня пісня в 3-голосому укладі для шкільних хорів ст. 24.	15.—
In Polen nichts Neues (руйнування укр. церков)	6.—
Проф. Д. Дорошенко. Православна Церква	10.—
Перший Делегатський З'їзд Укр. Громади в Німеччині (5.—)	2-50

Ціни подано в К і без коштів пересилки. 10 К = 1 RM = 2 зл.

В скобках окремі ціни для Німеччини й Генерал-Губернаторства.

На порто добавляйте 10% ціни замовлень.

Адміністрація «Української Дійсности».

УВАГА. Вельмишановні читачі „Нації в Поході“. ВАЖНЕ.

Для скорішого упорядкування справи самоокупаемости та для поліпшення нашого органу української державницької думки, встановлюємо, що починаючи від чис. 1—2. за 1941. р.:

Нова продажна ціна подвійного числа часопису є RM 0-80

Передплата на перший пів-рік 1941. р. при умові своєчасної за-силки грошей обов'язково на одно з наших конт, виносить RM 4.—

Передплата на цілий 1941. р. при тих же умовах і терміні та при одноразовій засилці цілої суми RM 7.—

Післяплата, то є розрахунок боргу при недодержанню поданих вище умов, переводиться по продажній ціні за кожне вислане число.

Тому, хто вже заплатив передплату на 1941. р. перед оголошенням цих нових цін, жадного здороження на уже передплачений термін не нарахоуємо.

Просимо ласкаво: чим скоріш вирівняйте Ваші залежності — хто ще боргує — за 1940. рік та пришліть передплату — хто ще не заплатив — на 1941. р. Тим спричинитесь до задуманого поліпшення нашої видавничої діяльності.

Адміністрація.

ЧИТАЙТЕ, ПЕРЕДПЛАЧУЙТЕ, ПОШИРЮЙТЕ НАЦІЮ В ПОХОДІ.

В 1941 р. «НАЦІЯ В ПОХОДІ» — незалежний, понадпартійний, загальноукраїнський двотижневик, присвячений справам політики, громадського життя й культури — приносить:

ПРАЦІ з царин українознавства, економіки, історії, філософії, права, військовости, мистецтвознавства тощо;

СТАТТІ на актуальні теми української й світової політики;

ОГЛЯДИ українського життя на рідних землях і на чужині;

ТВОРИ українських та чужинних поетів і прозаїків;

НАРИСН з царини мистецької критики;

ОГЛЯДИ нових українських і чужинецьких видань;

ОГЛЯДИ преси.

НАЦІЯ В ПОХОДІ в 1941 році принесе праці таких авторів: проф. Оп. АНДРІЄВСЬКОГО, др. М. АРКАСА, Ом. БЕРЕЗЯКА, БУКОВИНЦЯ, М. ГЕЦА, др. Ів. ГЛАДИЛОВИЧА, Др. Б. ГОМЗИНА, М. ГОСТРОГО, О. ГУБЧАКА, проф. Д. ДОРОШЕНКА, О. ДУМИНА, В. ЄВТИМОВИЧА, др. П. КОВАЛЕВА, А. КОРНІЙЧУКА, Ів. МЕЛЬНИКА, Б. МОНКЕВИЧА, ген. М. ОМЕЛЯНОВИЧА-ПАВЛЕНКА, ген. штабу ген.-хор. В. ПЕТРОВА (в воєнно-фах. питаннях), М. ПЛЕЧКА, др. Г. СІМАНЦЕВА, О. СУРМАЧА, проф. Є. СОКОВИЧА, др. інж. агр. А. ФААТЦА, М. ФОРОСТЕНКА, др. О. ФУНДАКА, С. ШЕМЕТА, проф. ЩЕРБАКІВСЬКОГО й інших.

НАЦІЯ В ПОХОДІ за короткий час свого існування зустріла прихильну оцінку широкого кола читачів у краю й на чужині.

ПОШИРЮЙТЕ «НАЦІЮ В ПОХОДІ» В 1941 РОЦІ!